

Nogle Bemærkninger om Slægtebøger, især om Sophie Belows Slægtebog.

Af

William Christensen.

I.

Om Slægtebøger i Almindelighed.

Afdøde Arkivar Thiset har i et af sine Bidrag til Personalhistorisk Tidsskrift lejlighedsvis udtalt, at »et grundigt sammenlignende Studium af alle bevarede adelige Slægtebøger, udsondrende Afskrifterne fra Originalerne eller fra de tilsyneladende originale Slægtebøger, til hvilke ingen virkelig Original nu haves eller kjendes, vilde sikkert reducere Originalerne til nogle ganske faa, og Resten til Afskrifter, mere eller mindre værdiløse, alt efter som Afskriveren havde forsynet sin Afskrift med Rettelser og Tilføielser af Værd: Resultatet af selvstændige genealogiske Studier, hentede fra Dokumenter, Sigiller, Ahnetavler, Ligsten eller — mundtlige Slægttraditioner«¹).

Selv er Thiset i sin litterære Virksomhed ikke kommet nærmere ind på Løsningen af den Opgave, han her nævnede, — et Arbejde, hvortil han i sit enestående Kendskab til den ældre danske Adels Historie vilde have medbragt et Plus fremfor en hvilken som helst af hans samtidige, der kunde have tænkt sig at tage Spørgsmålet op til Behandling.

Den Opgave, som Thiset pegede på; og som i Korthed kan betegnes som en Anvendelse af den historiske Kildekritiks Principper på det bevarede Slægtebogsstof, er omfattende og vanskelig. En fuldstændig Løsning af den vilde sikkert rent typografisk lægge Beslag på en Plads, som et Tidsskrift vilde være ganske ude af Stand til at afse til den; og Opgaven vilde kræve en Tid og et Arbejde, som vistnok kun en Adelshistoriker ex professo vilde kunne indlade sig på at ofre på den. Det er da også kun ad en Sidevej, at Meddeleren af de efterfølgende Bemærkninger er bleven ført ind på Emnet, nemlig ved Beskæftigelse med de, i øvrigt ikke talrige, Afskrifter af ældre Tidens Aktstykker, som Slægtebøgerne indeholder. Men hertil er så kommet den Tilfældighed, at Rigsarkivet for ikke længe siden, i 1918, har modtaget som Gave en Slægtebog, der ikke blot indeholder forholdsvis meget af det nævnte Brevstof, men tillige frembyder ikke ringe Interesse dels ved de ret bekendte Per-

¹) Personalhist. Tidsskr. 5. R. IV. 2 (i: Nogle Slægtebogs-Uddrag. I. Uddrag af Fru Jytte Gyldenstiernes Slægtebog).

soner, der har gjort deres Tilføjelser i Bogen, og dels ved, at det skænkede Eksemplar viser sig at være den direkte eller indirekte Kilde til en hel Gruppe af Slægtebøger.

Af de Vanskeligheder, som frembyder sig for en Anvendelse af Kildekritikken på Slægtebogsstoffet, kan allerførst nævnes den, der består i at indsamle Stoffet. Hovedmassen af dette må ganske vist antages at findes i de offentlige Samlinger i København, og heraf er det atter det kongelige Bibliotek, der gemmer de fleste, medens dog også Rigsarkivet er i Besiddelse af en Del. Af de øvrige er det ikke dem, der opbevares i Udlandets offentlige Samlinger, som det i vore Dage vil være vanskeligst at få en Oversigt over; thi den af Videnskabernes Selskab nedsatte Kommission for Registrering af litterære Kilder til dansk Historie i Udlandet har vistnok nu fået registreret Slægtebøgerne i det overvejende Antal af de Samlinger, hvorom der her kan blive Tale, selv om Kommissionen ganske vist endnu ingenlunde er nået til Afslutning med sit Arbejde. Derimod vil det formentlig være forbundet med adskillig større Besvær at komme til Klarhed over, hvad der kan findes af Slægtebøger her i Landet uden for København. Således findes der som bekendt en trykt Fortegnelse over Håndskrifterne i Karen Brahes Bibliotek i Odense; men denne Fortegnelse er uheldigvis ikke fuldstændig. Og når jeg har kunnet benytte et Par Håndskrifter fra det nævnte Bibliotek, der hører til en Gruppe af Slægtebøger, som vi senere vil komme noget nærmere ind på, er dette kun blevet muligt ved Hr. Landsarkivar Wads Velvillie, idet han har henledet min Opmærksomhed på de pågældende Håndskrifter, hvorfor jeg bringer ham min bedste Tak. Langt uheldigere er man dog stillet med Hensyn til Herregårdene. Ifølge Indholdets Karakter er der jo en ikke ringe Mulighed for at finde Slægtebøger i Herregårdsbibliotekerne; enkelte kan man måske have hørt omtale, men hvor mange og hvilke der opbevares dér, er der vel næppe noget Menneske, der har Klarhed over. Og når man ser, hvor stor Betydning den ovenfor omtalte, for nylig til Rigsarkivet skænkede Slægtebog har for Kritikken af en hel Gruppe Slægtebøger, og så hører, at den er kommen fra Godset Kletkamp i Holsten, hvor den har henligget, i lange Tider sikkert ganske ukendt for den danske personalhistoriske Forskning¹⁾, kommer man uvilkårlig til at tænke på, hvilke Opdagelser der mulig kan gøres i samme Retning på vore egne Herregårde.

Hvis man er nået til en Oversigt over Antallet af Slægtebøger, bliver det næste Skridt at sondre mellem de oprindelige og de af-

¹⁾ Hr. Dr. phil. Bobé var dog allerede for en Del År siden under et Besøg på Kletkamp blevet opmærksom på Håndskriftet og havde dengang foranlediget det udlånt til Arkivar Thiset, der imidlertid ikke vides at have gjort Brug af det i sin litterære Produktion.

ledede Kilder. Det er her en væsentlig Hjælp, at så mange Slægtbøger selv angiver en bestemt Person, af hvem de er forfattede. Men dette Forfatternavn er rigtignok jævnlige udeladt i yngre Afskrifter; og selv om Afskrifterne har bevaret Forfatternavnet, kan de frembyde andre Vanskeligheder. Det er nemlig meget ofte Tilfældet, at den, der lader en Slægtbog afskrive, tillige tilføjer Oplysninger om Familieforhold, som den oprindelige Forfatter intet vidste om, eller om Begivenheder, som først er indtrufne, efter at han skrev; og hvis nu en sådan Slægtbog med tilhørende Tilføjelser kun kendes i Afskrifter, hvor den oprindelige Tekst og Tilføjelserne er skrevne med den samme Hånd, savner man ethvert ydre Kendetegn på, hvor den oprindelige Forfatters Værk hører op, og hvor Tilføjelserne begynder. Selv om derfor en Slægtbog begynder f. Eks.: »Anno mdlxxxix lod jeg Marin Billde, sallig Lauridz Skrams, vdskriffue denne slegtebog«¹⁾, behøver deraf ingenlunde at følge, at den hele Slægtbog er Maren Billes Værk; og i dette Tilfælde viser det sig virkelig, at når man er kommet nogle Blade ind i Bogen, er det et af Maren Billes Børn, der taler i første Person, skønt Håndskriften er den samme som i Bogens Begyndelse²⁾.

Må man således på Forhånd betragte et angivet Forfatternavn med en vis Skepsis, kan det omvendt ske, at man kan have Held til at henføre en anonym Slægtbogs-Redaktion til en bestemt Person. Der findes i Rigsarkivet en Slægtbog, om hvilken det er blevet udtalt³⁾, at den mulig er forfattet af den for sin ulykkelige Skæbne bekendte Rigborg Brockenhus. Allerede Thiset har dog stillet sig meget skeptisk overfor denne Antagelse⁴⁾, som efter hans Mening hovedsagelig støtter sig på, at Slægtbogen ved Rigborg Brockenhus's Navn skriver: »Gud hußuale alle bedrøffuede«⁵⁾. Det viser sig nu, at det ikke blot er denne Slægtbogstekst, men i det mindste 2 andre (på det kongelige Bibliotek opbevarede) Tekster, der har den nævnte Bemærkning ved Rigborg Brockenhus's Navn⁶⁾; og vel er de 3 Tekster

¹⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 771 f, 1. Foliering Bl. 2 a.

²⁾ Håndskriftets Bl. 13 b: »min« kære Fader Laurids Skram. — Et Eksempel, hvor et Titelblad tilsyneladende er i endnu bedre Orden end i det anførte Tilfælde, for så vidt som det bringer den opgivne Forfatterindes egenhændige Underskrift, men hvor dets Angivelse alligevel må siges at være misvisende, haves i den nylig til Rigsarkivet skænkede Slægtbog, se nærmere nedfr. S. 25, 28—32.

³⁾ Becker, Hist. Museum S. 113, jfr. C. T. Engelstoft i Hist. Tidskr. 4. R. IV. 511.

⁴⁾ Dansk biograf. Lexikon III. 119.

⁵⁾ Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73 Bl. 30 a.

⁶⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 772 Bl. 18 a; Thottske Saml. Fol. 1079 Bl. 13 a. — Af en 4. Tekst haves nu kun korte Brudstykker (i Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 3« i Landsarkivet i Lund Bl. 2 a—6 b, 7 a, 9 a); de viser nært Slægtskab med Rigsarkivets Tekst (henholdsvis dens Bl. 280 a—286 a, 274 b—275 a

alle indbyrdes nær beslægtede, men Forholdet er ikke så simpelt, at nogen af dem kan være afskrevet direkte efter en af de andre, hvorimod de viser tilbage til en fælles Kilde. Ingen af dem angiver noget Forfatternavn; og alle 3 er de i en påfaldende ringe Grad forsynede med senere Tilføjelser af andre Hænder, medens sådanne Tilføjelser forekommer hyppig i mange andre Slægtetogshåndskrifter, hvor de Personer, der har gjort Tilføjelserne, jævnlig kan identificeres ved Hjælp af deres Hænder, således som vi snart skal komme tilbage til. Af de her omtalte 3 Håndskrifter har det ene¹⁾ en Indholdsfortegnelse, som viser sig at være skrevet af en Fru Ide Jørgensdatter Grubbe, der var Enke efter Frederik Barnewitz og også andensteds fra kendes som personalhistorisk interesseret²⁾. Og det andet Håndskrift³⁾ har i 1671 tilhørt den senere Landsdommer Holger Parsberg († 1692), der ganske vist har gjort en Del Tilføjelser i det; men disse synes for den største Del at hidrøre fra en af ham foretagen Konferering med en hidtil ikke påtruffen 4. Tekst. I intet af de 3 Håndskrifter forekommer Rigborg Brockenhus's egen Hånd, hvad der for den ene Teksts Vedkommende er forklarligt nok, da den tidligst kan være fra 1659⁴⁾, og hun døde 1641. Hvad derimod de 3 Teksters oprindelige Kilde angår, lader det sig påvise, at den utvivlsomt har været betydelig ældre. Det hedder et Sted i de 3 Håndskrifter om Niels Pederssøn Galts og Lisbet Huitfeldts Søn Peder Galt: »Gud lade hanem leffue och lide megit well, och at hand och maa lade liffsarffuinge effter sig«, og et andet Sted, at »hand er fød paa Engellstedgaard ano 1584 dend 27 daug may, der klocken wor 12 om midagen, och fald samme dag en onßdag och

og 271 a—b) og gør nærmest Indtryk af at være afskrevet efter den, men med en Del Forkortelser og en Del Kritik.

¹⁾ Thottske Saml. Fol. 1079.

²⁾ Jfr. Personalhist. Tidsskr. 3. R. V. 168—70 og her nedfr. S. 11.

³⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 772. Det er dette Håndskrift, der omtales i Lexicon ov. adelige Familier I S. XXII f. At den dér fremsatte Hypotese om, at den egentlige Forfatters Navn skulde begynde med Forbogstaverne W. L., formentlig er urigtig, vil fremgå af det følgende; derimod betegner disse Bogstaver snarere Navnet på en Person, der kan have gjort nogle Tilføjelser i Kilden til de 2 af Håndskrifterne, idet Bogstaverne forekommer i de 2 Tekster, nemlig Ny kgl. Saml. Fol. 772 Bl. 363 b og Thottske Saml. Fol. 1079 Bl. 294 b, men mangler på det tilsvarende Sted i det tredie Håndskrift (Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73 Bl. 280 a). Skulde Forbogstaverne sigte til den i Danm. Adels Aarbog 1901 S. 264 nævnte Vibeke Pedersdatter Lange, som i Thottske Saml. 8vo 560 Bl. 121 b underskriver sig med et noget lignende Monogram, der dog består af Bogstaverne W. P. L.?

⁴⁾ Thottske Saml. Fol. 1079 Bl. 33 a. Derimod mangler den vedkommende Passus i Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73 Bl. 85 a, og i Ny kgl. Saml. Fol. 772 Bl. 42 b er den tilføjet senere, med Holger Parsbergs Hånd.

wor herris himelfardsafften«¹⁾. Det her ytrede Ønske og den omstændelige Angivelse af Fødselstiden leder uvilkårlig Tanken hen på en af Peder Galts nærmeste som den oprindelige Forfatter. Hermed stemmer det også, at Slægtebogen på mange Steder fra forskellige Udgangspunkter drager en Slægtlinie, som den fører ned til Peder Galt eller hans Mormoder²⁾, og ligeledes at den er særlig rig på Års- og Dagsangivelser for Fødsler, Bryllupper og Dødsfald i Slægterne Thott og Trolle (fra hvilke Lisbet Huitfeldt nedstammer), Huitfeldt og Galt³⁾. Nu vides det, at **L i s b e t H u i t f e l d t** (der var Søster til Historikeren Arild Huitfeldt) har forfattet en Slægtbog; den citeres jævnlig af den i det følgende Afsnit omtalte Jens Rosenkrantz i de Tilføjelser, han har gjort til den dér nævnte Sophie Belows Slægtbog⁴⁾. Og da det ved en for en enkelt Familie⁵⁾ foretagen Stikprøve viser sig, at så godt som alle de Varianter, som Jens Rosenkrantz på det anførte Sted meddeler fra Lisbet Huitfeldts Slægtbog, genfindes enten i alle de 3 her omtalte Tekster eller dog i nogle af dem, kan der formentlig ikke være Tvivl om, at vi i dem har Tekster af Lisbet Huitfeldts Slægtbog. Men ingen af dem gengiver Slægtebogen i dens Renhed; alle 3 Tekster viser sig at være fortsatte efter Lisbet Huitfeldts Død, der indtraf senest 1609, og en bestemt Grænse mellem hendes eget Værk og de senere Fortsættelser kan ikke drages. Og det kan ganske vist ikke siges at være udelukket, at nogle af disse Tilføjelser oprindeligt kan være gjorte af Rigborg Brockenhus, der, som vi skal komme tilbage til nedenfor, havde personalhistoriske Interesser. Men på den anden Side foreligger der i øvrigt, så vidt vides, ikke den mindste positive Grund til at henføre nogen af Tilføjelserne til hende; og hvad særlig det ovennævnte Udbrud: Gud husvale alle bedrøvede, angår, kan det jo være nedskrevet af enhver, der har haft Medfølelse med den unge Piges Skæbne. At denne har vakt den største Opsigt, kan ikke

¹⁾ Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 73 Bl. 103 a, 100 a (for Kortheds Skyld citerer jeg her og i det nærmest følgende kun den ene Tekst, skønt de påberåbte Steder også findes i de 2 andre).

²⁾ Anf. St. Bl. 112 a, 117 a, 129 a, 133 a, 142 b, 172 a, 197 a, 334 a.

³⁾ Anf. St. Bl. 58 b—59 a, 90 a—92 a, 94 a, 96 b—98 a, 99 a, 100 a—b, 103 b, 112 b, 115 b, 117 a, 196 a—197 b. — Om Lisbet Huitfeldts Tipoldefader Arvid Trolle som Forfatter af historiske Optegnelser jfr. Arup i Hist. Tidsskr. 8. R. I. 383—94.

⁴⁾ Når derfor Lisbet Huitfeldts Søster Beate i et Brev påberåber sig »min szøster«s Mening i et genealogisk Spørgsmål (Hist. tidskr. för Skåneland II. 58), er denne Søster sikkert Lisbet og ikke, som man har ment, Margrethe Huitfeldt, der var Faster til de 2 nævnte. Man kan da også ved en anden Lejlighed finde udtrykkelig angivet om en personalhistorisk Oplysning, at »dette haffde fru Liisabet HuETFELS schreffuett till sinn søster« (Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 2« i Landsarkivet i Lund Bl. 68 a).

⁵⁾ Familien Thott.

være tvivlsomt i Betragtning af de Kredse, hvori hun færdedes; og at Udbrudet kan være nedskrevet af Lisbet Huitfeldt, er der så meget mindre Grund til at undres over, som hun var Søster til Beate Huitfeldt, der var Dronningens Hofmesterinde på den Tid, da Rigborg Brockenhus var ved Hoffet, og derfor må have kendt denne ret godt.

Medens det i det her nævnte Tilfælde var indre Grunde, der ledte Tanken hen på Lisbet Huitfeldt som Forfatterinde til den Slægtbog, der ligger til Grund for de omtalte 3 Tekster, kan også mere ydre Kendetegn bringe på Spor efter Ophavsmanden til en Slægtbogstekst. Et ikke særlig omfangsrigt Håndskrift¹⁾, der er skrevet med Skriverhånd fra c. 1600, om end med en Del Tilføjelser af andre Hænder, er uden Forfatternavn, men har på Bindets Inder-side en Notits af »Erick Krabbe med egen haand« om, at han 1624 har lånt Håndskriftet af sin Morbroder Stygge Høeg til Vang. Men henimod Tekstens Slutning hedder det om 2 Personer, at de »er endnu jomffruer aar 1599«, og da Bindets Yderside ligeledes har Årstallet 1599 indtrykt, er dette År altså Håndskriftets Tilblivelsesår. I og for sig ligger heri ingen Hindring for, at den nævnte Stygge Høeg, der levede og var voksen i 1599²⁾, kunde være Forfatter af Håndskriftet; men Bindet har udvendig foruden Årstallet 1599 indtrykt Bogstaverne A K S I B, der ikke kan bringes i Forbindelse med Stygge Høegs Navn. Derimod vil den, der har beskæftiget sig blot overfladisk med personalhistorisk Forsknings Historie i det 16. og 17. Århundrede, ikke behøve lang Tids Overvejelse, før det vil falde ham ind, at de 5 Bogstaver A K S I B i ethvert Fald *kan* betyde: A n n e K r a b b e salig Jacob Bjørns. Og at de i dette Tilfælde også virkelig har den anførte Betydning, fremgår af, at man blandt de Hænder, som har gjort Tilføjelser inde i Håndskriftet, på adskillige Steder træffer Anne Krabbes egen, andensteds fra kendte Hånd³⁾.

Af det her anførte Eksempel vil det ses, hvilken Betydning det kan få at kende de forskellige Personers Hænder, der har skrevet i Slægtbøgerne. Det drejer sig her ikke blot om det rent formelle at kunne knytte et bestemt Forfatternavn til en hel Slægtbog eller til senere Tilføjelser i en sådan; men det er indlysende, at det ved Bedømmelsen af en Efterretnings Troværdighed vil være af Vigtig-

¹⁾ Uldallske Saml. Fol. 200.

²⁾ Danm. Adels Aarbog 1885 S. 39.

³⁾ Hendes Hånd med Navns Underskrift findes på Titelbladet til Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 20. Jfr. i øvrigt om hende Dansk biograf. Lexikon IX. 380. — Det ovennævnte Håndskrift Uldallske Saml. Fol. 200 er dog intet helt originalt Arbejde, idet det for sin ældre Dels Vedkommende bygger på Sophie Jørgensdatter Ruds Slægtbog (Håndskrift bl. a. i Thottske Saml. 4to 1871).

hed at kunne afgøre, om den, der meddeler den, i Tid står nær ved eller fjernt fra, hvad han fortæller, og om hans Meddelelse angår hans allernærmeste Slægt, om hvis Forhold han må antages at have vidst Besked, eller Personer, som det ikke vides, at han har været i Slægt med eller ellers stået i Forbindelse med. Og dette Kendskab til Hænderne spiller nok så stor en Rolle, hvor det drejer sig om Tilføjelser, som en anden Hånd har gjort til den oprindelige Tekst, som hvor det drejer sig om selve denne egentlige Tekst. Thi ganske bortset fra, at en sådan Tekst måske overhovedet kun er kendt i yngre Afskrifter, vil det selv i de Tilfælde, hvor der er bevaret et Håndskrift fra Forfatterens egen Levetid, være ret naturligt, om Forfatteren på Grund af sit Værks Omfang har ladet det afskrive af en Skriver efter en Kladde, der senere er bleven kasseret. Men man træffer dog også hele Slægtbøger skrevne med Forfatterens egen Hånd; Tale Ulfstands er en sådan Autograf (for så vidt man da vil betragte hendes Arbejde som et selvstændigt Værk¹⁾), og af de forskellige Redaktioner af Lisbet Bryskes Slægtbog er adskillige i alt Fald for en meget stor Del skrevne med Forfatterindens egen Hånd.

Den omtalte Identificering af Hænder kan i de Tilfælde, hvor det ikke drejer sig om meget bekendte Hænder eller om sådanne, hvis Indehavere man måske nylig med Sikkerhed har kunnet bestemme gennem en anden Slægtbog, være et ret brydsomt Arbejde. Og for den, der vilde forsøge at trænge til Bunds i dette Spørgsmål, vilde det sikkert vise sig nødvendigt at tage Fotografien til Hjælp i forholdsvis betydeligt Omfang, dels i al Almindelighed som Støtte for Hukommelsen, men særlig ved Undersøgelse af sådanne Slægtbøger, som opbevares uden for København og mulig kun kan benyttes på selve Opbevaringsstedet. På den anden Side er Identificeringsforsøgene langt fra altid håbløse og kan derfor frembyde ret interessante Opgaver. Bøgerne er jo forfattede på en Tid, fra hvilken der er bevaret et ret betydeligt Materiale af Arkivalier, i hvilke man kan vente at træffe de pågældende Hænder. Men ganske vist er der i så Henseende en ikke ringe Forskel på Begyndelsen og Slutningen af den Periode, i hvilken Slægtbøgerne blev til, idet det nævnte Materiale inden for denne Periode vokser betydelig, og Chancerne for at genfinde en Slægtbogshånd fra c. 1700 er derfor væsentlig større, end hvor det drejer sig om en Hånd fra det 16. Århundrede. En Ulempe er det dog, at der fra Slægtbogsskrivningens Blomstringstid kun er kendt så få Privatarkiver, i hvilke man kan vente at finde Bøgernes Forfattere som Brevskrivere. En Erstatning herfor har man ganske

¹⁾ Jfr. herom Thiset i Dansk biograf. Lexikon XVIII. 66 og L. Weibull i Hist. tidskr. för Skåneland II. 42 f.

vist i en mindre Grad i de Stambøger, hvori forskellige adelige har fået Venner og bekendte til at indføre en eller anden kortere Sentens eller lignende¹). Men i øvrigt er man hovedsagelig henvist til at søge Hænderne i officielle Aktstykker i Regeringens Arkiver. Og vel tilhørte Forfatterne af de egentlige Slægtebøger jo ved deres adelige Byrd en Stand, som på Grund af sin fremtrædende Stilling i Samfundet måtte få talrige Berøringspunkter med Administrationen; men påfaldende er det dog, hvor stort et Antal af Forfatterne der er mindre bekendte Personer, som inden for Standen kun har indtaget en ret beskeden Plads. Man er derfor ikke altid i Stand til i Regeringsarkiverne at finde en bestemt Mands Hånd, som man søger; og endnu vanskeligere kan man være stillet over for de mange kvindelige Forfattere, især hvis det drejer sig om Hustruer, der er døde før deres Mænd, eller om ugifte Kvinder, dersom disse sidste da ikke som større Ejendomsbesiddere eller på anden Måde er komne i Forbindelse med Regeringen. I sidstnævnte Tilfælde vil Udsigterne til at genfinde vedkommendes Hånd være en Del bedre, og det samme gælder, hvis en Forfatterinde i længere Tid har været Enke og af den Grund har haft Berøring med Administrationen.

Undertiden kan det ikke nægtes, at det må betragtes som et rent Lykketræf, hvis man når til at identificere en Hånd. Dette er navnlig Tilfældet, hvor man savner ethvert Holdepunkt for, i hvilken Retning en Undersøgelse skal gå; og selv hvor et sådant Holdepunkt findes, kan det være så svagt, at det i lige Grad leder Tanken hen på f. Eks. en 3—4 forskellige Personer som mulige Indehavere af den pågældende Hånd. Måske er det da først efter flere forgæves Forsøg, at det lykkes at identificere Hånden, og måske lykkes det overhovedet ikke at nå til et Resultat.

At en Slægtebogs-Tilføjelse er forsynet med Navns Underskrift, så at man på Forhånd fritages for at efterspore, hvem der har skrevet den, hører til de overordentlig store Sjældenheder. Det kan ske en enkelt Gang, som når det hedder i en Marginalnote i Tale Ulfs-tands Slægtebog: »Maa være forskrefuen, og hand at hafue været kaldet Aage Pedersøn; thi udi Næs haufue er fundet it gamelt zignete, huor der saaledis staar skrefuet: Zigillum Stigoti Agesøn militis, og dette zignete hafuer jeg Knud Thott«²). Den skrivende

¹) Særlig kan i så Henseende nævnes en Stambog i Thottske Saml. 8vo 560, der i Tidens Løb har været benyttet af forskellige Ejerinder og derfor indeholder Indførsler lige fra 1629 til 1702 og heriblandt af mange Damer, mellem hvilke der findes adskillige, som har gjort sig bekendte i Slægtebogs-Litteraturen. (Jeg skylder Hr. Dr. phil. Bobé Tak, fordi han har henledet min Opmærksomhed på dette Håndskrift.)

²) Thottske Saml. Fol. 1077 Bl. 37 b; jfr. en lignende Tilføjelse af den samme (underskrevet K. Thott) sstds. Bl. 238 b, hvor Findeåret for Signetet udtrykkelig angives som 1671.

er her, betegnende nok, en Mand, nemlig den i 1702 afdøde Gehejmeråd **K n u d T h o t t**.

Men selv om en Slægtebogs-Hånd er navnløs, kan det undertiden være forholdsvis let at afgøre, hvem den tilhører. Således har man et Slægtebogs-Håndskrift, hvori der er efterladt et Brevomslag med Påskriften: »A Madame Madame de Bille neé de Trolle dame de Kiersgaard ma tres chere Tente A Warbierg«¹⁾. Nu udtaler den bekendte Karen Brahe i et andet Håndskrift, at dette sidste »er udskreffven anno 705 effter fr. Anne Trollið«, idet Anne Trolle havde lånt Karen Brahe sin Slægtebog²⁾; og endvidere viser det sig ved en Sammenligning, at Karen Brahes Håndskrift netop er afskrevet efter det ovennævnte, hvori Brevomslaget ligger. Da nu Brevomslagets »Madame de Bille neé de Trolle« hed **A n n e T r o l l e**³⁾, behøves der ikke stor Skarpsindighed for at gætte på, at en i det første Håndskrift forekommende, ret karakteristisk Hånd, der har skrevet så vel betydelige Afsnit af selve Slægtebogen som Tilføjelser rundt omkring i de andre Afsnit af den, er Anne Trolles egen; og dette viser sig da også at være Tilfældet, når man eftersøger og finder Anne Trolles Hånd andensteds⁴⁾.

Hvor det ikke er så heldigt, at en tidligere Ejerinde har ladet et Brevomslag ligge inde i sin Slægtebog, må man prøve andre Veje, når man skal bestemme en Hånd. Hvis det er en Hånd, der kun har gjort Tilføjelser på et enkelt Blad i en Bog og kun om en lille Gruppe indbyrdes beslægtede Personer, ligger det nær at slutte, at Hånden tilhører en af disse Personer eller i alt Fald en, der står dem meget nær. Således forekommer på et enkelt Blad i Tale Ulfs-tands Slægtebog en Hånd, der giver Oplysning om nogle Arenfeldt'er og om en Del med dem nærbeslægtede Medlemmer af Familierne Normand, Urne, Abildgaard og Lillie-Juul. Og da der blandt de Juul'er, som her omtales, er en Niels Juul Axelssøn⁵⁾, der vides at have været personalhistorisk interesseret⁶⁾, er det naturligt at antage, at Hånden er hans; og denne Antagelse viser sig da også rigtig, når man sammenligner Hånden med Niels Juul Axels-søns, således som den forekommer andensteds⁷⁾.

¹⁾ Thottske Saml. Fol. 1081 (for Tiden liggende mellem S. 88 og 89).

²⁾ Karen Brahes Bibliotek Nr. 1637, Bladet foran S. 1.

³⁾ Hun var Datter af Niels Trolle, var 1663 blevet gift med Erik Bille til Kærsgaard, efter hvem hun blev Enke 1675, og døde selv 1723 (Danm. Adels Aarvog 1891 S. 425, jfr. 1890 S. 81).

⁴⁾ Den forekommer med Navns Underskrift i Indl. til Fynske Reg. 1698 Nr. 28 og til Fynske Tegn. 1693 Nr. 22; jfr. ogsaa Indl. til Fynske Reg. 1671 Nr. 43.

⁵⁾ Thottske Saml. Fol. 1077 Bl. 175 a—b.

⁶⁾ Se således Peder Dyrskjøts Omtale af ham i Saml. til jysk Hist. III. 272, 275, 276. Han var født 1634 (Danm. Adels Aarvog 1890 S. 267).

⁷⁾ Hans Hånd med Navns Underskrift findes foran i Thottske Saml. 4to 1893.

Men også når det er en Hånd, der har gjort mange Tilføjelser i en Bog, kan det give et Fingerpeg med Hensyn til Bestemmelsen af den, hvis den ofrer visse, indbyrdes nær beslægtede Personer en særlig indgående Omtale. I den tidligere nævnte Slægtbog, der angiver sig som skreven af Maren Bille 1599, har en yngre Hånd gjort en Række Tilføjelser, af hvilke nogle angår ret spredte Personer, medens andre samler sig om Efterkommerne af Laurids Brockenhus († 1604) og om Medlemmer af Slægten Tinhus¹⁾, til hvilken Laurids Brockenhus's Moder hørte. Det ligger da nær at søge Håndens Indehaver blandt hans nævnte Efterkommere; men da disse var ret talrige, og man næppe ser den pågældende Hånd ret ofte andensteds med Navns Underskrift, må det nærmest betragtes som et heldigt Tilfælde, at det er lykkedes at identificere den som tilhørende den ovenfor omtalte R i g b o r g B r o c k e n h u s²⁾.

I et andet, noget lignende Tilfælde har det derimod været lettere at nå til et Resultat. I den førnævnte, nylig til Rigsarkivet skænkede Slægtbog hedder det et Sted³⁾: »Jørgen Rosenkrantz oc fru Christentze Juls elste søn Jens Rosenkrantz sich till husfrue den høy oc velbaarne greffues greffue h. Mogens Frises gr. aff Frisenborg hans datter fru Dorethe Fris friherinde aff Frisenvold, huis moder var fru Ane Sested cantz. Christen Tommesens datter; oc haffuer de, som Gud naadeligen bevare:« derefter opregnes 6 Børn, af hvilke dog vistnok kun de 3 er indførte med samme Hånd som det foregående; men for disse 3 angives Fødselsår og -dag (for det ene Barn findes dog kun Måneden, med Plads ladt åben til Dagen) samt Fødested og endvidere, hvem de er opkaldt efter. Den Hånd, der har gjort denne Indførsel, forekommer ganske vist på en meget stor Del af Slægtbogens Sider; men det øjensynlige Velbehag, hvormed den skrivende her dvæler ved Hustruens fornemme Byrd, og de udførlige Oplysninger om Børnene lægger det nær at formode, at Hånden er

¹⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 771 f, 1. Foliering Bl. 17 b, 33 a, 34 a—35 a.

²⁾ Hendes Hånd findes i den ovfr. nævnte Stambog i Thottske Saml. 8vo 560 Bl. 137 a. Det var ved at blade i denne Bog, at jeg ganske tilfældig stødte på Hånden, som man uvilkårlig vil lægge mere Mærke til end til så mange af de andre Hænder i Stambogen. Ikke blot fordi den er mere karakteristisk end mange af disse; men også på Grund af dens Indehavers Skæbne og ikke mindst, fordi hendes Indførsel i Bogen, skønt den er dateret 1630, 31 År efter hendes Søns Fødsel og 28 År efter den unge Mands Død, der fik så indgribende en Betydning for hendes Liv, endnu foroven har et Monogram bestående af Bogstaverne F og R, o: Forbogstaverne til denne Mands Navn Frederik Rosenkrantz. — Rigborg Brockenhus's Hånd forekommer ligeledes i den under Jytte Gyldenstjernes Navn gående Slægtbog (Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 48 S. 93, 101, 139, 142) og i Kallske Saml. Fol. 125 S. 12, 62, 93, 154.

³⁾ Slægtbogens S. 91 f.

Jens Rosenkrantz's egen, en Formodning, som stadfæstes, når man finder hans Hånd andensteds¹⁾).

Også de gode Ønsker, som her udtales for bestemte Personers Fremtid, og som man ligeledes kan træffe i andre Tilfælde, kan, som tidligere²⁾ berørt, lede på Sporet efter Indehaveren af en bestemt Hånd, da sådanne Ønsker jo naturlig må antages fremsatte af de pågældendes allernærmeste Slægt. Således forekommer i Sophie Brahes store Slægtebog en ret betydelig Række Tilføjelser med en lidt yngre Hånd, og denne Hånd udtaler på 2 forskellige Steder Ønsket: Gud bevare ham, nemlig dels om et Par Sønner af en Corfitz Trolle og Birgitte Rantzau, og dels om en Søn af en Ove Thott og Margrethe Rantzau³⁾. Disse Børn havde én fælles Bedstemoder, nemlig I d e S k e e l, der havde været gift med Frederik Rantzau⁴⁾; og ved Sammenligning med Ide Skeels Hånd, således som denne forekommer andensteds⁵⁾, viser det sig da også, at den omtalte Hånd i Slægtebogen er hendes. — Et andet Håndskrift indeholder en lille Slægtebog over den i 1640 afdøde Jørgen Grubbes Efterkommere. Heri omtaler en Hånd, der sikkert er en Skriverhånd, en Jochum Barnewitz's Død, der var eneste Søn af Frederik Barnewitz og af Jørgen Grubbes Datter Ide⁶⁾, og skriver i den Anledning om den afdødes Moder og om ham selv: »Gud trøste och opholde hinde udi denne hindiß stoere hierttesorrig och gifue ham dend euige glæde«. Og en anden Hånd i Håndskriftet, der øjensynlig ikke er en Skriverhånd, skriver om 2 af Ide Grubbes afdøde Datterdøtre: »Gud giffue dem den evige glede«⁷⁾. Man vil da selvfølgelig gætte på I d e G r u b b e som den, der har skrevet den sidstnævnte Bemærkning; og Gætningen viser sig rigtig, når man finder hendes Hånd andensteds⁸⁾. Og de samme Hænder, som forekommer i den lille Slægtebog, forekommer i en stor Slægtebog i 3 Bind, der findes i den samme Håndskriftsamling, så at Ide Grubbe altså også har skrevet i den⁹⁾. — Endelig kan det som endnu et Eksempel an-

1) Den findes f. Eks. i Indl. til Fynske Tegn. 1685 Nr. 3, 1686 Nr. 8, 1687 Nr. 7, 1690 Nr. 11, 1691 Nr. 13, 1692 Nr. 3.

2) Jfr. ovfr. S. 5.

3) Håndskriftet i Lunds Universitetsbibliotek S. 102, 195; jfr. Danm. Adels Aarbog 1891 S. 420, 1900 S. 437.

4) Danm. Adels Aarbog 1901 S. 424; jfr. Dansk biograf. Lexikon XIII. 429.

5) Danske Kanc. Ark., Pakken: Akter ang. Forstrækn. og Kontribut. 1625—58, Hæftet I. 2 Bl. 26 b.

6) Jfr. Danm. Adels Aarbog 1885 S. 64, 1895 S. 168.

7) Ledreborgske Håndskriftsaml. Fol. 424, 2. Foliering Bl. 8 b, 13 b.

8) Således i Bil. til kongeligt Skøde 1671 3. Febr. og i Indl. til Smaal. Tegn. 1653 Nr. 66 og 1655 Nr. 31 og til Fynske og Smaal. Tegn. 1672 Nr. 39.

9) Ledreborgske Håndskriftsaml. Fol. 418—20. — Jfr. om Ide Grubbe her ovfr S. 4.

føres, at en Hånd, der har gjort et ret betydeligt Antal Tilføjelser i Tale Ulfstands Slægtebog, her et Sted udtaler Ønsket om, at »Gud lade« Grevskabet Strey på Rügen blive ved Keld Christopher Barnekows Efterkommere¹⁾, og et andet Sted Ønsket om, at »Gud lade den (o: Otte Krabbes Datter Charlotte Amalie Krabbe) leffue Gud til æhre«²⁾. Nu var den nævnte Keld Christopher Barnekow Søn af en Birgitte Skeel (der blev 3 Gange gift og turde være mest kendt som Grev Christopher Parsbergs Hustru og Enke)³⁾, og Charlotte Amalie Krabbes Moder var en Broderdatter af den samme Birgitte Skeel⁴⁾; og da denne sidste i sit 3. Ægteskab blev gift med Knud Thott, hvis Hånd, som tidligere nævnt, også findes i Håndskriftet, ledes Tanken selvfølgelig først og fremmest hen på Birgitte Skeel som den, der kan formodes at have fremsat de nysnævnte gode Ønsker. Og at Formodningen er rigtig, fremgår ved en Sammenligning med hendes Hånd, som den forekommer andensteds⁵⁾.

Her kan i øvrigt i Forbigående berøres et Spørgsmål, som ganske vist er af liden eller ingen Betydning for Personalhistorikeren, men har så meget større Interesse for Biblioteks- og Arkivmanden, der ønsker at vide så nøje Besked som muligt om selve Håndskrifternes Historie og tidligere Besiddere — nemlig Spørgsmålet om, hvad man er berettiget til at slutte med Hensyn til de Menneskers Ejendomsforhold til en Slægtebog, der har gjort Tilføjelser i den. Det er klart, at gode Ønsker som de nylig omtalte vilde være meget lidt på deres Plads i en Bog, der tilhørte en anden; og man er da sikkert i de nævnte Tilfælde berettiget til at slutte, at de, der har nedskrevet Ønskerne, har ejet Håndskrifterne⁶⁾. Og i øvrigt kan man sige, at jo flere Tilføjelser én og samme Hånd har gjort i en Slægtebog, jo større Sandsynlighed er der for, at Håndens Indehaver har ejet Bogen. Det kan f. Eks. ske, at nogle af Tilføjelserne lader sig datere, og at

1) Thottske Saml. Fol. 1077, løst Ark liggende mellem Bl. 243 og 244.

2) Sstds. Bl. 404 b.

3) Se om hende Dansk biograf. Lexikon XVI. 15 og Danm. Adels Aarbog 1901 S. 418, jfr. 1912 S. 48.

4) Danm. Adels Aarbog 1901 S. 418.

5) Den findes i en lang Række Breve blandt »Breve fra Damer« til Griffenfeld; men Ligheden med Hånden i Slægtebogen er nok så fremtrædende i en Underskrift m. m., der findes i Indl. til Sjæll. Tegn. 1671 Nr. 813. — Birgitte Skeels Hånd forekommer ligeledes i Sophie Brahes Slægtebog i Lunds Universitet.bibliotek (S. 176, 199, 502, 535) samt i en Våbenbog, som på forreste Bindplades Inderside bærer hendes første Mand Christian Barnekows og hendes Navne, og som øjensynlig har været i hendes Besiddelse endnu, medens hun var gift med Knud Thott (Thottske Saml. Fol. 1105 Bl. 24 a, 50 a, 60 a—b, 99 b samt et for Tiden mellem Bl. 124 og 125 liggende Brevomslag).

6) Når derfor Rigborg Brockenhus i Kallske Saml. Fol. 125 flere Gange (S. 12, 93, 154) ønsker: Gud bevare den og den, har hun rimeligvis ejet dette Håndskrift.

det derved kan konstateres, at de må være gjorte gennem en længere Årrække; eller det kan måske ses, at de repræsenterer så stort et Arbejde (f. Eks. i Form af Varianter hentede fra andre Slægtbøger), at det må anses for udelukket, at nogen vilde ofre så megen Tid på en andens Ejendom; i begge Tilfælde kan man rolig gå ud fra, at det er en Ejer, der har gjort Tilføjelserne. Hvad således de nysnævnte Slægtbøger angår, hvori Ide Skeel og Ide Grubbe har gjort Indførsler, kan det, selv om man ser bort fra de af dem udtalte gode Ønsker, betragtes som givet, at de må have ejet de pågældende Bøger. Det kan nemlig påvises, at Ide Skeels Tilføjelser i Sophie Brahes Slægtbog må have strakt sig over mindst 12 År¹⁾; og Ide Grubbe har til den store 3-Binds-Slægtbog, hvori hendes Hånd forekommer, gjort sig den Ulejlighed egenhændig at skrive et udførligt alfabetisk Register, der findes bag i det sidste Bind²⁾.

Anderledes stiller Forholdet sig derimod, hvor det kun drejer sig om nogle få Tilføjelser. Det kan jo meget vel tænkes, at en Mand, der sidder inde med en speciel Viden på et bestemt Område, har fået en direkte Opfordring af en Slægtbogs-Ejer til at supplere hans Bog med denne Viden; og der er f. Eks. næppe Grund til at antage, at den ovenfor omtalte Niels Juul Axelssøn har ejet Tale Ulfstands Slægtbog, fordi han har foretaget nogle Tilføjelser i den³⁾. Og i andre Tilfælde kan det bestemt påvises, at en Låner har gjort Bemærkninger i den lånte Bog. Det er ovenfor nævnt, at Karen Brahe i 1705 havde lånt Anne Trolles Slægtbog; men i denne sidste findes nu en Del Tilføjelser, som Karen Brahe selv har skrevet⁴⁾. Og dette kan ikke bero på, at Karen Brahe ikke har tilbageleveret den lånte Bog; thi Anne Trolle har selv noteret Begivenheder i den, der er indtrufne efter 1705⁵⁾, og et Sted i den kan man finde Oplysninger, der er skrevne med Anne Trolles Hånd, derefter supplerede med Karen Brahes og så atter fortsatte med Anne Trolles⁶⁾. Og ganske det samme kan for det samme Håndskrifts Vedkommende påvises med Hensyn til nogle Tilføjelser, som er gjorte af

¹⁾ Hun nævner Par som forlovede, der blev gifte 1660 (Håndskriftet i Lunds Universitetsbibliotek S. 102, 608, sammenholdt med Danm. Adels Aarvog 1891 S. 420 og 1911 S. 452); og på den anden Side omtaler hun (S. 454) Jens Juel som Friherre, hvad han først blev i Decbr. 1672.

²⁾ Se det ovfr. S. 11 Note 9 omtalte Håndskrift.

³⁾ Det samme gælder, når en Hånd, der sikkert må anses for Sophie Belows Datter Anne Thott's, har gjort en endnu kortere Tilføjelse andensteds i den samme Slægtbog (Thottske Saml. Fol. 1077 Bl. 83 a).

⁴⁾ Karen Brahes Hånd til Sammenligning kan i Rigsarkivet findes i Indl. til Fynske Reg. 1720 Nr. 37.

⁵⁾ Således 1710 (Thottske Saml. Fol. 1081 S. 146).

⁶⁾ Sstds., løst Blad mellem S. 356 og 357.

Karen Brahes Svigerinde Fru Anne Helvig Thott¹⁾; også her viser det sig, at hun et Sted har fortsat en af Anne Trolle selv skreven Indførsel, men at hendes Tilføjelse derefter atter er fortsat af Anne Trolle²⁾).

De ovenfor nævnte Eksempler vil formentlig have vist, at en Anvendelse af den historiske Kritiks Principper på Slægtebøgerne dog vil kunne give noget Udbytte. Forarbejder til en sådan Opgaves Løsning findes imidlertid så at sige ikke. Thiset har, som tidligere anført, peget på Opgaven, men uden at komme nærmere ind på den. Og hvad selve det Håndskrift angår, som han behandler på det Sted, hvor han rejser Spørgsmålet, nemlig den Våben- og Slægtebog, der går under *J y t t e G y l d e n s t j e r n e s* Navn, betegner han ganske vist Jytte Gyldenstjerne som »Forfatterinden« til dette Håndskrift³⁾, ligesom han jævnlig nævner, hvad »Fru Jytte« omtaler eller beretter osv. Men et positivt Bevis for dette Forfatterskab turde det være vanskeligt at føre; thi som et sådant Bevis kan dog ikke gælde den af Thiset anførte Bemærkning på Håndskriftets Binds Inderside, at »denne boge hørre meg Ytte Gyldenstern Prbennßedatter ttell«. Og om den første Del af Håndskriftet, »Jytte Gyldenstjerne«s *Våbenbog*, kan det bestemt påvises, at den for sin allerstørste Dels Vedkommende slet ikke er original. Der haves et andet Håndskrift⁴⁾, som for største Delen øjensynlig har samme Oprindelse som »Jytte Gyldenstjerne«s *Våbenbog*, idet den oprindelige Tekst i de 2 Håndskrifter er skreven med samme Hånd, ligesom der ikke kan være Tvivl om, at det er den samme Maler, der har malet de allerfleste Våben begge Steder⁵⁾. Og de 2 Håndskrifter har for den allerstørste Dels Vedkommende sikkert tidligere udgjort et Hele; alle de Våben, som de afbilder på de Sider, hvor de har 4 Våben på Siden, genfindes nemlig i et tredje Håndskrift⁶⁾,

¹⁾ Hun var Datter af den ovenfor S. 9 nævnte Knud Thott i hans 1. Ægteskab, blev 1686 gift med Karen Brahes Broder Jørgen Brahe til Hvedholm, der døde 1716, og døde selv 1741 (Danm. Adels Aarbog 1888 S. 107, 1891 S. 486, 1900 S. 434, 1906 S. 485; Portrætter af hende og hendes Mand findes sstds., Årgang 1893).

²⁾ Thottske Saml. Fol. 1081 S. 176. — Jeg skylder Hr. Underarkivar Seesten i Odense Tak, fordi han har skaffet mig en Prøve af Anne Helvig Thotts Hånd til Låns fra Karen Brahes Bibliotek. Hånden findes i øvrigt også i Thottske Saml. 8vo 560 (jfr. ovfr. S. 8 Notø 1) Bl. 158 b—159 b.

³⁾ Personalhist. Tidsskr. 5. R. IV. 2.

⁴⁾ Kallske Saml. Fol. 125 (jfr. ovfr. S. 10).

⁵⁾ Her ses dog for Kallske Saml. Fol. 125's Vedkommende bort fra et Antal store Våbenafbildninger, der hver fylder en hel Side og gør Indtryk af at være en Del yngre end Håndskriftets øvrige Indhold.

⁶⁾ Kallske Saml. Fol. 124.

der må antages at være de 2 andres Kilde. Og en endnu ældre Overlevering end disse 3 Håndskrifter haves, men kun for en Del af deres Indhold, i et fjerde¹⁾, hvis Tegninger dog er mere skitsemæssige, ligesom dets Tekst er mere kortfattet. Disse forskellige andre Håndskrifter har Thiset øjensynlig ikke benyttet i den pågældende Afhandling; når han på de 2 Steder, hvor han går nærmere ind på bestemte Punkter i »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog, klager over dennes forvanskede eller ufuldstændige Tekst, viser det sig nemlig, at den ovennævnte ældste Overlevering på disse Steder har langt bedre Læsemåder²⁾.

Når det forholder sig således med Originaliteten af »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog, står det øjensynlig ikke bedre til med den ligeledes af Thiset omtalte, under hendes Navn gående Slægtbog, der findes i det samme Håndskrift. At denne Slægtbog i sin nu foreliggende Skikkelse (når man ser bort fra dens mange Tilføjelser med senere Hænder) er en Afskrift, og det ingenlunde en fejlfri Afskrift, turde fremgå af forskellige Skrivfejl, der lettest forklares som Misforståelser af et ældre Forlæg³⁾. Et sådant egentligt Forlæg vides dog nu ikke at eksistere; men derimod bygger det bevarede Håndskrift ganske vist for den ældste Tids Vedkommende på flere Steder i høj Grad på den i 1555 afdøde Sophie Ruds Slægtbog⁴⁾, hvad der især ses i de 2 Bøgers Begyndelse, men dog også længere inde i dem. Og denne Benyttelse kan være så slavisk, at skønt den oprindelige Hånd i det bevarede Jytte-Gyldenstjerne-Håndskrift omtaler Begivenheder i det mindste ned til År 1615⁵⁾ (om ikke senere), så nævner den⁶⁾ en Mand, der døde 1573⁷⁾, som »Jacob Mouritzenn, som n u boer paa Sandholm« (o: Svaneholm),

¹⁾ Thottske Saml. Fol. 1104.

²⁾ Man sammenligne de i Personalhist. Tidsskr. 5. R. IV. 23 og 26 anførte Steder med Thottske Saml. Fol. 1104, henholdsvis Bl. 12 b og 24 a; af det sidstnævnte Sted fremgår, at den ufuldstændige Passus, der anføres af Thiset S. 26 som: »Den jomfru vaar jomfru Kirstenn Krummedige, hun boede i Søllerup ved« kan suppleres således: »Herføgle och fick Falcks broder paa Valøff«.

³⁾ Som sådanne Skrivfejl kan ganske eksemplvis nævnes de, der forekommer i Håndskriftets S. 167 L. 4—5. — At Forlægget har haft yngre Tilføjelser, turde fremgå af, at den oprindelige Hånd i det bevarede Håndskrift S. 137 uden nogen Afbrydelse skriver: »Fru Pernelle Rud, som haffde Annders Banner, ney Frederich Quidtzou paa Thybiergh«.

⁴⁾ Se om hende Vedel Simonsen, Ruderne II. 9—27 og Danm. Adels Aarvog 1912 S. 445. Afskrifter af hendes Slægtbog findes i Thottske Saml. 4to 1871 og i Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 6« i Landsarkivet i Lund; jfr. Vedel Simonsen, anf. St. S. 26 f. og Hist. tidskr. för Skåneland II. 41, 44.

⁵⁾ Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 48 S. 54 (Jørgen Brahes dér omtalte Giftermål fandt Sted 1615, se Danm. Adels Aarvog 1888 S. 106).

⁶⁾ Håndskriftets S. 95.

⁷⁾ Jacob Mouridssøn Sparre, se Danm. Adels Aarvog 1917 S. 516 f.

blot fordi han betegnes på samme Måde (fraregnet Skrivfejlen) i Sophie Ruds Slægtbog¹).

Men i alt Fald efter 1555 kan Jytte-Gyldenstjerne-Håndskriftet jo ikke have benyttet Sophie Rud, så at dets Kilde for så vidt godt kunde være forfattet ved Tiden 1615. Dette er dog sikkert for den overvejende Dels Vedkommende ikke Tilfældet. Slægtbogens oprindelige Hånd siger et Sted udtrykkelig, at der er gået 74 År siden Hr. Hans Krafes Bryllup, og at Jesper Krafes Alder er 72 År²), hvad der efter de År, som den selv angiver for vedkommendes Bryllup og Fødsel³), fører til, at dette Afsnit af Slægtbogen må være skrevet i 1594⁴). Det er da klart, at Jytte Gyldenstjerne, der var født 1581⁵), i alt Fald ikke kan have forfattet denne Del af Slægtbogen. Og når Bogen et andet Sted⁶) taler om de Huse på Tryggvælde, som Ejler Grubbe (der døde 1585⁷)) havde ladet nedrive, så var denne Ejler Grubbe ganske vist Fader til Jytte Gyldenstjernes senere anden Mand; men da det ikke kan antages, at hun har haft nogen Erindring om Husene eller deres Nedrivning, synes det lidet troligt, at hun skulde have anset det for Umagen værd at optegne noget herom. Og omvendt mangler der i det bevarede Håndskrift Oplysninger, som man måtte være berettiget til at søge i det, hvis Jytte Gyldenstjerne var dets Forfatter. Håndskriftet har ganske vist en Del Meddelelser om hendes egen Slægt Gyldenstjerne og særlig om 2 omfangsrige Grene af den⁸); men dette synes ikke at bero på nogen selvstændig Interesse for denne Slægt, men på, at Stammødrene for de nævnte 2 Grene tilhørte Familien Bille. Og endvidere forekommer der, skønt Jytte Gyldenstjernes første Mand var en Stjerne-Juel, i hele Slægtbogen ingen Stamtavle over nogen Gren af denne Slægt. Som et Vidnesbyrd om Jytte Gyldenstjernes Forfatterskab kan man ganske vist finde anført både i det gamle Adelsleksikon⁹) og af Thiset¹⁰), at hun egenhændig har gjort Rettelser og Tilføjelser i Håndskriftet. Men den Hånd, som der på de anførte Steder tænkes på, er rigtignok slet ikke Jytte Gylden-

1) Thottske Saml. 4to 1871 Bl. 43 a. Det ovennævnte Håndskrift i Lund Bl. 19 b.

2) Håndskriftets S. 14 f.

3) Sstds. S. 17.

4) Derimod er det øjensynlig en Fejlregning, når Slægtbogen S. 15 siger, at Karine Krafse, hvis Fødselsår den S. 17 opgiver som 1529, nu har en Alder af 55 År.

5) Danm. Adels Aarbog 1895 S. 166.

6) Håndskriftets S. 46.

7) Danm. Adels Aarbog 1895 S. 165.

8) Håndskriftets S. 127—35, 201—23.

9) I S. XXII.

10) Personalhist. Tidsskr. 5. R. IV. 3.

stjernes, men den nedenfor omtalte Sophie Belows. Det er afgjort Sophie Below, der har gjort de allerfleste Tilføjelser i Jytte-Gyldenstjerne-Håndskriftets Våbenbogs-Afdeling. Og ganske vist er Forholdet noget anderledes i Håndskriftets Slægtbogs-Afdeling, idet man dér finder et langt større Antal forskellige Hænder (i alt Fald over en halv Snes), der har gjort Tilføjelser; men også her er Sophie Belows Hånd den, man lægger mest Mærke til. Når Thiset på 4 bestemte Steder taler om Jytte Gyldenstjernes egenhændige Tilføjelser, er det da også på de 3 af Stederne Sophie Belows Hånd, som det drejer sig om¹⁾; og på det 4. Sted er det en Hånd, der i alt Fald sikkert ikke er Jytte Gyldenstjernes²⁾. Jytte Gyldenstjernes egen Hånd turde det overhovedet ikke være let at skaffe større autentiske Prøver på; bortset fra den ovenfor³⁾ nævnte Notits af hende på Indersiden af Bindet i hendes Håndskrift er det kun lykkedes et Sted at finde hendes Underskrift⁴⁾, og det er næppe muligt med fuld Sikkerhed at fastslå, at nogen af Tilføjelserne i hendes Slægtbogs-Håndskrift er skreven af hende selv. Men selv om dette skulde være Tilfældet, følger jo ikke deraf, at hun har forfattet Håndskriftets egentlige Tekst eller blot besørget den afskrevet.

Vil man da spørge, om der kan påvises nogen anden Forfatter til den under Jytte Gyldenstjernes Navn gående Slægtbog, kan der i alt Fald fremsættes en Formodning i så Henseende. Til Forklaring heraf må dog først siges et Par Ord om det ovenfor nævnte Håndskrift (Kallske Saml. Fol. 124), der må anses for Kilden til »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog. Sophie Brahe har⁵⁾ flittig benyttet dette ældre Håndskrift, som hun⁶⁾ betegner som en Bog med 900 Våben, som hun havde lånt af Christen Erikssøn (der var en uægte Søn af Christopher Valkendorfs Broder Erik Valkendorf og gift med Sophie Krabbe, en Datter af en Kusine til Sophie Brahe)⁷⁾. Men et

¹⁾ Sstds. S. 20 Note 5 og S. 23 Note 3 og 4.

²⁾ Sstds. S. 20 Note 3. Denne Hånd, hvis Indehaver det ikke er lykkedes at udfinde, forekommer adskillige Gange i Håndskriftet; den er øjensynlig identisk med en, der findes i Sophie Brahes Slægtbog (i Universitetsbiblioteket i Lund) S. 731—36 og i hendes såkaldte Våbenbog (i Landsarkivet sstds., Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 4«) Bl. 60 a—63 b.

³⁾ S. 14.

⁴⁾ Orig. Mageskifter 798.

⁵⁾ I hendes ovenfor Note 2 nævnte »Våbenbog« Bl. 60 a—68 a, 69 a—70 a, 72 a—73 b, 75 a—b, 83 b—85 b, 87 a—88 a.

⁶⁾ Sstds. Bl. 1 b.

⁷⁾ At det ikke kan være noget andet af de ovfr. S. 14 f. nævnte, med Kallske Saml. Fol. 124 beslægtede Håndskrifter, som Sophie Brahe har benyttet, fremgår af hendes Citater. Og at hendes Kilde skulde være en anden, nu ukendt Redaktion af den samme Tekst, bliver i højeste Grad usandsynligt, når man ser, at der blandt hendes Citater forekommer Steder, der i Kallske Saml. Fol. 124 fremtræder som senere Tilføjelser gjorte med 3 forskellige, lidt yngre Hænder;

enkelt Sted¹⁾ taler Sophie Brahe om en Våbenbeskrivelse, som Fru Karen Rud har skrevet i Bogen ,med de 900 Våben', idet Sophie Brahe øjensynlig her sigter til en Karen Rud, der var født 1560 og døde 1612, var Datter af Jørgen Rud og Karen Krafse og blev gift med Peder Grubbe til Ålstrup på Lolland²⁾. Uheldigvis er Kallske Saml. Fol. 124 ufuldstændig bevaret, så at den omtalte Våbenbeskrivelse nu ikke findes i Håndskriftet³⁾; og heller ikke i den bevarede Del af det kan Karen Ruds Hånd (der kendes fra Karen Brahes Bibliotek⁴⁾) med Sikkerhed påvises mere end en enkelt Gang⁵⁾. Derimod forekommer Karen Ruds Mand Peder Grubbes Hånd (der kendes fra det samme Karen-Brahe-Håndskrift) i større Omfang i Bogen ,med de 900 Våben'⁶⁾; og også andre Træk tyder på, at denne bør henføres til Lolland⁷⁾.

Hvis man nu under en Eftersøgning af Kilden til »Jytte Gyldenstjerne«s Slægtetog standser ved den her nævnte ,Bog med de 900 Våben' og tænker sig Muligheden af en vis Forbindelse mellem den og »Jytte Gyldenstjerne«s *Slægtetog*, må det straks bemærkes, at der, så vidt bekendt, ikke foreligger noget som helst positivt

man sammenligne således Sophie Brahes Bl. 62 b, 64 a og 87 a med Kallske Saml. Fol. 124, henholdsvis Bl. 63 a, 70 a og 55 b. Det kan da også påvises, at Kallske Saml. Fol. 124 har været i Sophie Brahes Hænder, idet der forekommer egenhændige Bemærkninger af hende på dets Bl. 17 a, 36 b og 37 a. Og ganske vist er det ikke lykkedes at finde mange eller store Prøver på den ovennævnte Christen (Christian) Erikssøns Hånd (den forekommer i Danske Kanc. Ark., Erklær. og Betækn. afgivne af Rigets Råd og Stænder under 1644 23. Maj og 1645 15. Jan., og hans Underskrift kan træffes i Skøder 101 og i Indl. til Reg. og Tegn. 1626 25. Juli); men det må dog formentlig antages at være hans Hånd, der findes i det Kallske Håndskrift Bl. 28 b, 33 b, 70 a, 86 a og 96 b. Når der da blandt Sophie Brahes Citater af Bogen med de 900 Våben forekommer Våben, der nu ikke kan findes i det Kallske Håndskrift, må det bemærkes, at dette nu er ufuldstændigt; Bl. 9—16 mangler i dets Foliering, og navnlig må Håndskriftet antages tidligere at have haft en Række større Våbenafbildninger (med kun 2 Våben på Siden), svarende til sådanne Afbildninger som dem, der endnu findes i »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog og i Kallske Saml. Fol. 125 af den angivne Størrelse.

¹⁾ Sophie Brahes »Våbenbog« Bl. 69 a.

²⁾ Se om hende Vedel Simonsen, *Ruderne* II. 158—63; jfr. *Danm. Adels Aarvog* 1912 S. 441, 1895 S. 159 f. Et Maleri, der angives at forestille hende, er gengivet i *Danm. Adels Aarvog* 1895; men det er rigtignok betegnet »ætatis 56«, medens hun kun opnåede en Alder af 51 År.

³⁾ Beskrivelsen hører mulig til det Våben, der findes i »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog Nr. 52.

⁴⁾ Bibliotekets Håndskrift Nr. 1072 (anført som Nr. 151 i Vogelsangs For-tegnelse over Haandskrifterne i Karen Brahes Bibliothek).

⁵⁾ Kallske Saml. Fol. 124 Bl. 22 b (Overskriften over det andet Våben).

⁶⁾ Sstds. Bl. 83 b, 85 b, 86 a, b.

⁷⁾ Den afbilder en Række Våben, der fandtes i Nysted Kirke (Kallske Saml. Fol. 124 Bl. 95 a—98 a), og en Hånd, der har gjort nogle Tilføjelser i Håndskriftet, bruger Udtrykket »her vdi Lolland« (Bl. 98 a).

om, at der til Bogen ‚med de 900 Våben‘ (som ganske vist er Kilde til »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog) tidligere har været knyttet en Slægtbog, og endnu mindre om, at en sådan Slægtbog har været Kilden til »Jytte Gyldenstjerne«s Slægtbog. Imidlertid er den oprindelige Hånd i »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbogs- og i hendes Slægtbogs-Afdeling én og den samme, hvad der kunde tyde på, at de 2 Afdelinger har haft deres Kilde på samme Sted; og i Virkeligheden er der meget, der taler for, at K a r e n R u d kan være Forfatter til Kilden til »Jytte Gyldenstjerne«s Slægtbog. At Karen Rud har haft Interesse for Slægtshistorie, vides andensteds fra¹⁾; hun har været gammel nok til at kunne sysle med Slægtbogs-Arbejde i 1594 og til at kunne huske den ovenfor omtalte Nedrivning af Husene på Tryggevælde²⁾, og den før nævnte Ejler Grubbe var hendes Mands Farbroder. Når endvidere »Jytte Gyldenstjerne«s Slægtbog meddeler en ret udførlig Række af Fødsels-, Bryllups- og Dødsdage i Slægterne Rud og Krafse³⁾, giver Antagelsen af Karen Ruds Forfatterskab en Forklaring af, hvorfra denne Interesse for og denne Viden om de nævnte 2 Slægter skriver sig, idet Karen Ruds Fader hørte til den ene og hendes Moder til den anden af disse Slægter. Og når Slægtbogen viser en forholdsvis betydelig Interesse for Slægten Grubbe, falder dette meget naturligt i Betragtning af Karen Ruds Ægteskab med en Grubbe⁴⁾. Når Bogen dernæst på sine Steder beskæftiger sig ret indgående med forskellige Personer på Falster og Lolland, forklares dette ved, at Karen Ruds Mands Gård Ålstrup lå på Lolland. Også selve denne Gård omtales et Par Gange i Slægtbogen, og Forfatteren har øjensynlig benyttet dens Arkiv; i alt Fald nævnes en ret kuriøs Kontrakt, »som findis paa Aalstrup«, og som angik Forholdet mellem en Mads Lauridssøn Vasspyd og en Borger i Hamburg og dennes Hustru og gik ud på, at Mads Lauridssøn årlig skulde betale Hamburgeren en Læst Korn »till rente aff quinden«⁵⁾.

1) Vedel Simonsen, Ruderne II. 32, 158 f.

2) Jfr. ovfr. S. 16.

3) Håndskriftets S. 16 f. (trykt Suhms Saml. II. 1. H. S. 207 f.).

4) Ganske vist hedder det i Håndskriftets S. 44: »Dette effterschreffne och antegnelser paa slechter er saa mange aff min møerne slegt, som jeg hertil haffuer spurt: første begynnelse paa di Grubber«, — hvad der forekommer ret mærkeligt, idet Karen Rud altså skulde begynde sin mødrene Slægt med Familien Grubbe. Men dette kan skyldes Hensynet til, at hendes Mand hørte til den nævnte Familie; og S. 47 får Forfatterinden gjort en Overgang fra Grubbe'rne til Karen Ruds mødrene Aner, nemlig gennem en Niels Grubbes Giftermål med en Søster til Karen Ruds Mormoders Mormoder.

5) Se de af Thiset i Personalhist. Tidsskr. 5. R. IV. 14 og 18 aftrykte Steder. — Derimod er der ingen Grund til at sætte »Jytte Gyldenstjerne«s ovenfor omtalte Benyttelse af Sophie Ruds Slægtbog i Forbindelse med Slægtskabet mellem Sophie og Karen Rud (af hvilke den sidste var den førstes Broders Sønne-

Hvis den her fremsatte Formodning, at Karen Rud har skrevet Kilden til »Jytte-Gyldenstjerne«-Slægtebogen, er rigtig, må det dog bemærkes, at hun ikke kan være Kilden for alt, hvad der i det nuværende Håndskrift er skrevet med dettes oprindelige Hånd. Thi ganske bortset fra, at det ikke vides, hvor lang Tid før sin Død hun har afsluttet sit mulige Forfatterskab, døde hun jo 1612, medens det bevarede Håndskrifts oprindelige Hånd i alt Fald skriver endnu 1615 (således som før nævnt). Det kunde altsaa tænkes, at det nuværende Håndskrift, selv om det var meget lidt originalt, dog skyldte Jytte Gyldenstjerne sin Tilblivelse. Men heller ikke denne Antagelse synes rimelig. Det viser sig nemlig, at Jytte Gyldenstjernes eget andet Giftermål er indført i Håndskriftet¹⁾ med en Hånd, der ikke er dettes oprindelige; desværre er det ikke lykkedes at identificere den, men det kan i alt Fald hverken være Jytte Gyldenstjernes egen Hånd, således som denne forekommer på Håndskriftets Binds Inderside, eller hendes anden Mand Christian Grubbes Hånd²⁾, og det er utvivlsomt heller ingen Skriverhånd. Den nævnte Tilføjelse om Giftermålet kan ses at være gjort før Ægteparrets Søn Peders Fødsel³⁾, der fandt Sted 1622⁴⁾; men på den anden Side har den samme Hånd gjort flere andre Tilføjelser i Håndskriftet, hvori blandt en, der tidligst kan være fra 1633⁵⁾. I Betragtning af det lange Tidsrum, som Håndens Tilføjelser strækker sig over, kan man da formentlig gå ud fra, at dens Indehaver har ejet Håndskriftet i alt Fald fra 1622 til 1633; men i så Fald kan Jytte Gyldenstjerne altså højest have ejet det indtil 1622 eller fra 1633. I første Tilfælde skulde hun have skilt sig ved det i en forholdsvis yngre Alder, hvad der forekommer mindre sandsynligt, og den anden Antagelse synes nok så rimelig; hvis Slægtebogens Kilde har tilhørt Karen

datter); thi i Betragtning af det Udlån af Slægtebøger, som fandt Sted i så stort et Omfang i Datiden, kan en sådan Benyttelse være kommen i Stand ad mange andre Veje.

¹⁾ S. 207.

²⁾ Hans Hånd findes i Indl. til Reg. og Tegn. 1632 5. Maj.

³⁾ Dette fremgår af, at der efter Indførselen om Giftermålet er tilføjet: »Gud giffue dem lycke til børn«, hvad der senere atter er udstreget, hvorefter Sønnen omtales af en anden Hånd.

⁴⁾ Fødselsdagen (1622 26. Marts) er anført med Faderen Christian Grubbes egen Hånd i Kallske Saml. Fol. 125 S. 158.

⁵⁾ Nemlig S. 65 om Tage Thott Ottessøns 4. Giftermål, der fandt Sted 1633 (Danm. Adels Aarbog 1900 S. 432). — Når Adelsleksikonnet I S. XXII nævner en Indførsel i Slægtebogen om, at Christopher Gyldenstjerne døde i Rom 1642, er denne Indførsel (Håndskriftets S. 217) gjort med den her omtalte Hånd; men Adelsleksikonnets År 1642 er, så vidt det kan ses, en Læsefejl for 1612. Derimod har Håndens Indehaver i alt Fald levet 1636, idet den samme Hånd i Kallske Saml. Fol. 125 S. 7 omtaler et i dette År stedfundet Giftermål (jfr. Danm. Adels Aarbog 1890 S. 176).

Rud og hendes Mand Peder Grubbe, vilde der jo være en vis Sandsynlighed for, at det strengt taget er Jytte Gyldenstjernes anden Mand Christian Grubbe (der var Fætter til Peder Grubbe) og ikke hende selv, som fra først af er kommet i Besiddelse af det bevarede Håndskrift. Men det vil ses, at Jytte Gyldenstjernes Forhold til Håndskriftet i så Tilfælde (bortset fra en eller anden mulig Tilføjelse med hendes Hånd) bliver et rent ydre Ejendomsforhold.

Når man, efter denne Digression, fra vor egen Tids og dens første Adelshistorikers Forhold til Slægtbogs-Kritikken vender sig til en fjernere Fortid og tænker sig Muligheden af, at det af det gamle genealogiske og heraldiske Selskab udgivne »Lexicon over adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene« i sin Fortale kunde yde Bidrag til en virkelig Kritik af Slægtbøgerne, vil man blive skuffet. Der gives i denne Fortale en »Fortegnelse over de utrykte Hielpemidler til Adels-Historien«, der skal omfatte alle sådanne Hjælpemidler, som Selskabet dengang havde fået i Hænde¹). Men de Slægtbøger, som Fortalen opregner, er påfaldende få i Sammenligning med dem, som nu er tilgængelige i offentlige Samlinger. For en meget stor Del udgøres de, der opregnes, af dem, som Suhm havde købt efter Klevenfeldt; men dertil kommer så adskillige i de kongelige Biblioteker, i Selskabets eget Eje og andre Steder. Derimod nævner Fortalen ikke en eneste af de Slægtbøger, som ejedes af Otto Thott, der i øvrigt døde 1785, netop medens 1. Bind af Adelsleksikonnet var under Udgivelse, og hvis Håndskriftsamling i 1786 indlemmedes i det store kongelige Bibliotek²). Som et Eksempel på, hvor forholdsvis få Slægtbøger Fortalen omtaler, kan det anføres, at den kun nævner ét Eksempel af Lisbet Bryskes Slægtbog, medens vi kender en Række forskellige Redaktioner af Lisbet Bryskes Arbejde³). Det skal derfor indrømmes,

¹) I S. XXI—XXXIII, jfr. S. V.

²) Werlauff, Hist. Efterretn. om det store kgl. Bibl., 2. Udg. S. 231, jfr. sstds. S. 228 om Thotts Biblioteks Tilgængelighed i hans egen Levetid. — Skulde det være en Hentydning til Håndskrifter i Biblioteker som Thotts, når Adelsleksikonnets Fortale S. V taler om, at »den mindste Deel Lærde har Adgang til dem eller ere rige nok til selv at forskaffe sig en Samling deraf, da de ere kostbare, sielne, ja endog neppe i de største Bogsamlinger ere at finde«?

³) Af sådanne, hvor hun egenhændig har skrevet så at sige hele Håndskriftet eller dog en Del af det, må nævnes: Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 8« i Landsarkivet i Lund (omtalt i Hist. tidskr. för Skåneland II. 47; ifølge hendes egen Angivelse på Bl. 2 b skrevet på Stavanger Kongsgård 1625 og foræret 1628 til hendes Datter Birgitte Krabbe); et Håndskrift i Karen Brahes Bibliotek Nr. 1635 (omtalt i Vogelsangs Fortegnelse over Haandskrifterne i Karen Brahes Bibliothek under Nr. 300; nu uden noget fra Lisbet Bryske stammende Titelblad, men i Thottske Saml. Fol. 1072, f. Eks. S. 2, citeret med Årstallet 1640); samt følgende Håndskrifter på det kongelige Bibliotek: Ny kgl. Saml. Fol. 771

at der i Betragtning af Fortalens Forfatteres begrænsede Viden er mindre Anledning for dem til at komme ind på en sammenlignende Kritik af de Slægtebøger, de nævner; men selv om de havde kendt flere, vilde de med Tidens ringe Sans for Kritik næppe have kunnet yde noget Bidrag af Værdi for det her omhandlede Spørgsmål. Fortalen giver ganske vist forskellige Oplysninger om Slægtebøgerne Forfattere, Tilblivelsestid og Indhold; men det lader sig i alt Fald et Par Gange påvise, at den i sin Karakteristik ganske overvejende bygger på Notitser, som Klevenfeldt har indført i det pågældende Håndskrift¹⁾, og som med den Viden, der står til Nutidens Rådighed, ikke altid kan betragtes som helt vellykkede²⁾.

Det må da siges, at i Sammenligning med hin Tid byder Nutiden den, der ønsker at studere Slægtebøgerne, betydelig gunstigere Arbejdsvilkår derved, at et så meget større Antal af dem er blevet samlet i de offentlig tilgængelige Samlinger, og tillige ved, at disses Ledelse ikke stiller sig afvisende over for et Udlån fra den ene Samling til den anden; jeg har således ved det kongelige Biblioteks Velvillie, for hvilket jeg bringer det min bedste Tak, haft en lang Række af dets Slægtebogs- og Våbenbogs-Håndskrifter til Benyt-

(det i Adelsleksikonnet I S. XXI f. omtalte; nu defekt i Begyndelsen og uden Titelblad); Thottske Saml. Fol. 1083 (ifølge Bl. 1 a af Lisbet Bryske i 1674 foræret til hendes Søn Sten Bille); Thottske Saml. Fol. 1085 (med hendes Sønner Knud og Sten Billes Anevåben på Bl. 340 b—344 a og med deres Navne uden på Bindet; jfr. her nedfr. S. 24); og Slutningen af Gl. kgl. Saml. Fol. 1085 (med en Del Tilføjelser af Tale Ulfstand; derimod kommer Begyndelsen af dette sidste Håndskrift ikke i Betragtning som Lisbet-Bryske-Original, om end den bl. a. indeholder Uddrag gjorte for andre af et Par af Lisbet Bryskes Slægtebogs-Redaktioner, hvoriblandt den ovennævnte af 1625, der nu er i Lund). — Ved denne Liste er der helt set bort fra sådanne fra Lisbet Bryskes Slægtebogs-Redaktioner stammende Afskrifter, hvori hendes egen Hånd slet ikke forekommer; endvidere fra et Par kortere Brudstykker af hendes Arbejde, hvori der kun findes ganske enkelte Tilføjelser af hende selv (i Additamenta Fol. 154, Stykke III og IV); fra kortere Fremstillinger af hende af enkelte Familier (således af Familien Valkendorf — med Descendens også gennem Kvindelinierne — i Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 41); fra hendes i Adelsleksikonnet I S. XXI omtalte Våbenbog (nu i Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 42), der ikke indeholder meget anden Tekst end Navnene på de Slægter, hvis Våben er afbildede; fra et Håndskrift i Karen Brahes Bibliotek Nr. 1636, hvor Teksten vel spiller en langt større Rolle, men hvor Afbildningerne også er stærkt fremtrædende, og som i alt Fald ikke kan anses for en egentlig Slægtebog, da det indbyrdes Slægtskab mellem de enkelte under hver Familie opførte Personer i Regelen ikke er angivet; og endelig fra et Håndskrift, som Thiset i sine Samlinger (3. Afdel. under Ebbe Andersson Ulfeldt 1507) betegner som »Lisbet Bryskes Vaabenbog paa Hvedholm«, men som ifølge hans Citat har indeholdt i alt Fald ét udførligt Brevuddrag (jeg har ikke selv set Håndskriftet).

¹⁾ Fortalens S. XXI (om Lisbet Bryskes Slægtebog i Ny kgl. Saml. Fol. 771) og S. XXIV f. (om det Håndskrift, der nu findes i Ny kgl. Saml. Fol. 774).

²⁾ Jfr. m. H. t. Ny kgl. Saml. Fol. 774 nedfr. i 3. Afsnit.

telse i Rigsarkivet¹). På den anden Side kan det dog ikke nægtes, at går man til det Sted, hvor man først og fremmest vil søge hen for at få Oplysning om det kongelige Biblioteks Slægtebogs-Materiale, nemlig til Bibliotekets systematiske Håndskriftkatalog, er det ikke altid, at man dér får tilfredsstillende Besked. Ganske vist er det ofte Tilfældet; men undertiden får man kun en Håndsrækning, der vel kan føre til Målet, men rigtignok ad ret mærkelige Krogveje. Således er Thottske Saml. Fol. 1082 i Kataloget betegnet som: »Frue Lisbeth Bryskes Slægtebog. Copie cf. Catal. Bibl. Daneschioldiana p. 431 No. 398«. De færreste vil vistnok tænke sig, at denne Henvisning til Bibliotheca Daneschioldiana (∴ Kataloget til en i 1732 afholdt Auktion over den i 1728 afdøde Grev Christian Danne-skjold-Samsøes Samlinger) indeholder en Oplysning om en af Håndskriftets Fortsættere, som det kongelige Biblioteks Katalog ikke har medtaget; og Benytteren begår da måske den vistnok tilgivelige Ubesindighed at give sig til at undersøge Håndskriftet, før han har efterset Henvisningen til Auktionskataloget. Han når da muligvis med noget Besvær til et Resultat, nemlig at Håndskriftet har fået en hel Del Tilføjelser af en Hånd, der på et enkelt Sted endogså har skrevet en lang Række Sider i det og viser sig at tilhøre den tidligere nævnte Niels Juul Axelssøn, ligesom det endvidere indeholder et Register skrevet med Peder Dyrskjøts Hånd, der også andensteds i Håndskriftet hist og her har gjort nogle Bemærkninger. Men efter-ser man så Bibliotheca Daneschioldiana, opdager man, at man kunde have sparet sig meget af sin Ulejlighed, idet Bogen allerede dér betegnes på følgende Måde: »Danske adelige Slegtebog samlet af Niels Juel Axelssøn, som mand af Titel-Bladet skulde slutte, men skal nok rettere være en Copie af Lisbet Bryskes Slegte-Bog (vid. ejusd. fol. 240) bestaar af 433 Blade in fol.« Det omtalte Titelblad mangler uheldigvis nu; men at det er dette Håndskrift, som Auktionskataloget sigter til, kan der ikke være Tvivl om, og det vilde derfor have været en væsentlig Hjælp for Benytteren, hvis også det kongelige Biblioteks Katalog havde nævnt Niels Juul Axelssøns Navn.

I et Tilfælde som dette kan det naturligvis siges, at Skylden er Benytterens, der kunde have begyndt med at se sig bedre for. Men i andre Tilfælde lader Bibliotekets Katalog Benytteren helt i Stikken. Et Par Eksempler herpå anføres nedenfor i 3. Afsnit²).

¹) Foruden til det kongelige Bibliotek og, som ovfr. S. 2 nævnt, til Karen Brahes Bibliotek skylder jeg ligeledes Tak til vort eget Universitetsbibliotek, til den ledreborgske Håndskriftsamling, til Landsarkivet i Lund og til Universitetsbiblioteket sammesteds for velvilligt Udlån af Håndskrifter.

²) Under Omtalen af Ny kgl. Saml. Fol. 774 og Uldallske Saml. Fol. 199.

Her kan det nævnes, at Kataloget betegner Thottske Saml. Fol. 1106 og 1107 kun som »Danske Adelspersoners Vaabener, uilluminerede, tildeels udklippede af Titelbladene paa Ligprædikener. — Alius liber ejusd. conditionis ex parte cum coloribus« uden at anføre, at Håndskriftet Nr. 1107 så at sige helt igennem er skrevet med den bekendte Bogsamler Jørgen Seefeldt Christopherssøns egen Hånd. Og Kataloget registrerer Thottske Saml. Fol. 1085 på følgende Måde: »En anden Slægtbog med Register og nogle Vaabener. Paa Bindet staaer: Knud Bille og Steen Bille, H. S. (formodentlig Henrichsen? Henriks Søn?)«. Men i Virkeligheden er dette Håndskrift en Redaktion af Lisbet Bryskes Slægtbog, der for en væsentlig Del er skreven med hendes egen Hånd. Og da Håndskriftet ikke indeholder andre kolorerede Våbenafbildninger end Anevåben for »Knud Bille Henricksen oc Sten Bille Henricksen«¹⁾, er der ikke mindste Grund til at tvivle om, at disse 2 Personer er identiske med de ovennævnte Ejere af Håndskriftet, tilmed da det af Afbildningerne fremgår, at de gengiver Anevåben for Lisbet Bryskes egne Børn, og hun netop havde 2 Sønner af de anførte Navne. For en Fuldstændigheds Skyld kan det tilføjes, at Håndskriftet senere har fået talrige Tilføjelser af den ovennævnte Fru Anne Trolle.

Men når det da efter det ovenfor anførte må siges, at Slægtbøgerne som Helhed fremdeles venter på en kritisk Behandling²⁾, må det på den anden Side stærkt betones, hvad der allerede til Dels er antydnet ovenfor, at vor Tid står langt bedre rustet til at løse en sådan Opgave end Fortiden. Ikke blot er der, som allerede tidligere nævnt, nu samlet et betydelig større Antal Slægtbøger i offentlig tilgængelige Samlinger, end Tilfældet var i ældre Tider. Men endvidere har vor Tid i Fotografien en pålidelig og, om ikke billig, så dog i økonomisk Henseende nogenlunde overkommelig Reproduktionsmetode, der sikkert vil vise sig som et uvurderligt Hjælpe-middel ved Identificeringen af de forskellige Hænder. Og hertil kommer så Thisets Stamtavler over de gamle Adelslægter; nåede han end ikke at udarbejde Stamtavler over dem alle, fik han dog udgivet så mange, at dette Stof nu er gjort langt lettere tilgængeligt, end det var for vore Forgængere, og selvfølgelig ligger der heri en overordentlig Lettelse for den, der vil søge at efterspore, hvorledes et Håndskrift kan tænkes at være vandret fra den ene til den anden, eller hvem en bestemt Hånd kan antages at tilhøre.

¹⁾ Håndskriftets Bl. 340 b—344 a.

²⁾ Et Forsøg på at klare den indbyrdes Sammenhæng er for en enkelt Gruppes Vedkommende gjort nedenfor i 3. Afsnit.

II.

*Enkegrevinde Brockdorffs Gave til Rigsarkivet:**»Sophie Belows Slægtebog«.*

I Begyndelsen af Året 1918 forærede Enkegrevinde Brockdorff, Kletkamp i Holsten, til det danske Rigsarkiv en stor Samling Arkivalier, ved hvis Overdragelse til Rigsarkivet Arkivråd, Dr. Kupke, som dengang gjorde Tjeneste i det preussiske Statsarkiv i Slesvig, ydede sin velvillige Medvirkning. Arkivalierne hidrørte for største Delen fra Generalmajor Frants Vilhelm Folckersams eller Fölckersams Arkiv — en født Kurlænder, der i det 17. Århundredes 2. Halvdel var kommen til Norge og bleven Officer i den danske Konges Tjeneste; han døde 1713¹⁾. Men en Del af Gaven udgjordes af en Slægtebog over den danske Adel, der havde sin Oprindelse et helt andet Sted.

Slægtebogen, der er i Folio og indbunden i gult Pergament, har på sit første beskrevne Blad følgende Oplysning om sin Tilblivelse: »Anno 1634 lod jeg begynnde att schriffue wdi denne bog adtskillige adelig slechter och herkomst, saa wit jeg wed eller kannd forfare sandferdig att werre, de gamle och affgangen till en lofflig ihukommelse, de vnge, som nu ere och effterkommer, till wnderretning och widschab«. Disse Ord må antages skrevne med en Skriverhånd; men hvem den talende er, fremgår af det umiddelbart efterfølgende på samme Side, hvor en anden Hånd først afskriver 3 Bibelsprog og derefter underskriver sig: »Sophia Below s. Cristen Thotis egen handt«; denne anden Hånd anfører på det samme Blads Bagside et Par tyske Sentenser, men genfindes ikke senere i hele Slægtebogen.

S o p h i e B e l o w²⁾ var født 27. Apr. 1590 og Datter af den i Mecklenburg fødte Henrik Below, der var indvandret til Danmark under Frederik II og stod i høj Gunst hos denne Konge, så at han forfremmedes til ansete Stillinger; hendes Moder var Lisbet Skram (Fasti), Datter af Laurids Skram og Maren Bille³⁾. Selv ægtede Sophie Below i en ung Alder, 16. Febr. 1606, den betydelig ældre Christen Thott til Boltinggaard, der døde 1617, hvorefter hun sad Enke i en lang Årrække, indtil hun døde 22. Juli 1650⁴⁾. I sit Ægteskab havde hun en Søn Henrik og 2 Døtre, af hvilke den ene Birgitte

¹⁾ Se om ham Dansk biograf. Lexikon V. 233 f.

²⁾ Jfr. om hende og hendes Slægt Stamtavlen i Danm. Adels Aarbog 1888, om hendes Fader tillige Dansk biograf. Lexikon. II. 44 ff.

³⁾ Danm. Adels Aarbog 1892 S. 135.

⁴⁾ Dødsåret angives urigtig som 1641 i Danm. Adels Aarbog, baade 1888 S. 39 og 1900 S. 443. Sophie Belows egen Slægtebog har Året 1650 både i Fortalen og S. 684; men det første Sted står Dagen, men ikke Måneden, in blanco, og det samme har vistnok oprindeligt også været Tilfældet det andet Sted, hvor Dagen dog nu er udfyldt til den 22. Juli, hvad der sikkert er rigtigt. Det opgives

(der var født 17. Juni 1610, 14. Oktbr. 1632 ægtede Otte Gøye til Tureby, efter hvem hun blev Enke 1642, og selv døde 8. Apr. 1662) er den for sin Lærdom og som Senecas Oversætterinde bekendte Birgitte Thott; den anden Datter Anne Thott døde ugift 20. Maj 1658¹⁾).

Personalhistoriske Interesser har Sophie Below sikkert taget i Arv fra begge sine Forældre. Hendes Fader havde selv gjort Optegnelser om sin Slægt i en Bog, som senere var i Datterens Besiddelse²⁾. Og Sophie Belows Moder var Datter af den Maren Bille, hvis Slægtebog er nævnt ovenfor S. 3; det af Maren Billes Børn, der har fortsat denne Slægtebog, har sikkert netop været Sophie Belows Moder Lisbet Skram, eftersom Fortsætterten omtaler Henrik Below særlig udførlig og udtaler Ønsket om, at »Gud giffue hanom och hanß børn løcke och gaffuen« af, at Frederik II forærede ham Spøttrup³⁾.

Det bevarede Eksemplar af den som Maren Billes betegnede Slægtebog⁴⁾ har mange Tilføjelser, der er skrevne med Sophie Belows egen, karakteristiske og ret let genkendelige Hånd. Og det har bagi fået indført en hel Række Personers Aner, begyndende med »min« (☉: Sophie Belows) Mand Christen Thotts Aner; derefter følger forskellige Rækker af hendes egne og af mange andres Aner. Men disse Anerækker er dog hovedsagelig skrevne med SkrIVERHÆNDER, om end enkelte Gange med Notater af Sophie Below selv, ligesom hendes Datter Anne Thotts Hånd forekommer ikke så lidt hyppigere i Anerækkerne end Moderens.

Også andensteds træffer man Vidnesbyrd om, at Sophie Below har været personalhistorisk interesseret. Hun stod i Brevveksling med Sophie Brahe, bl. a. om herhen hørende Emner⁵⁾; og i Sophie Brahes originale Slægtebog har hun gjort ikke så helt få Tilføjelser, der næsten alle fremtræder som Rettelser til den ældre Tekst, men

nemlig samtidig, at hun døde en Mandag og ved sin Søns 3. Bryllup, der fandt Sted 21. Juli 1650, og den 22. Juli 1650 var netop en Mandag.

¹⁾ Den til Rigsarkivet skænkede Slægtebog, Fortalen og S. 157.

²⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 771 f, det bageste Afsnit S. 9. Hans Bog er benyttet i den til Rigsarkivet forærede Slægtebog S. 671 ff.

³⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 771 f, 1. Foliering Bl. 13 b.

⁴⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 771 f. Håndskriftet har utvivlsomt senere tilhørt den ovenfor S. 10 f. nævnte Jens Rosenkrantz, hvis Hånd forekommer i Marginalnoter til en Slægtebog, der er indført i Håndskriftet umiddelbart efter Maren Billes.

⁵⁾ L. Weibull i Hist. tidskr. för Skåneland II. 61, 62—64 (af de her meddelte Breve må dog et fra Sophie Brahe nærmest henregnes til den Afdeling af Personalhistorien, der også kan betegnes som Skandalehistorie); jfr. S. 46, 47, 48. Et utrykt Brudstykke af et Brev fra Sophie Below til Sophie Brahe af 1639 24. Novbr. findes i Sophie Brahes ovfr. S. 17 omtalte Våbenbog Bl. 108 a. Hos Frederik Rostgaard citeres »en gl. Slægte-bog, som er samlet af adskillige Ahners Opregning og Breve, som ere vexlede imellem Sophie Belov og Sophie Brahe«; Bogen tilhørte dengang Arne Magnusen (Rostgaards Saml. Fol. 25 II under Lange, »Dubia«). — Sophie Brahe og Sophie Below var beslægtede, idet den førstes Farmoder og den sidstes Mormoder var Søstre.

rigtignok for en stor Del er ganske korte¹⁾. Endvidere forekommer i den tidligere omtalte Våben- og Slægtebog, der går under Jytte Gyldenstjernes Navn, en Mængde Tilføjelser med Sophie Belows Hånd, både i Våbenbogs- og i Slægtebogs-Afdelingen, men mest fremtrædende i den første, fordi man i Slægtebogs-Afdelingen træffer en hel Del andre Hænder, der ligeledes har gjort mange Tilføjelser²⁾. Og i et tidligere³⁾ omtalt Håndskrift⁴⁾, der er af samme Oprindelse som »Jytte Gyldenstjerne«s Våbenbog, forekommer ligeledes mange Tilføjelser af Sophie Below. Også i en udførlig Redaktion af Lisbet Bryskes Slægtebog, der nu tilhører Karen Brahes Bibliotek i Odense, kan man finde Sophie Belows Hånd; det er dog kun i Håndskriftets første Del og i betydelig mindre Omfang end en Række Tilføjelser, som hendes Datter Anne Thott har gjort i det samme Håndskrift. Og at både Moder og Datter kun har haft dette Håndskrift til Låns og ikke ejet det, fremgår af, at man jævnlig kan finde senere Tilføjelser, som Lisbet Bryske har gjort (ja endog Våbentegninger, som hun har indført) i Anledning af de 2 Damers Bemærkninger⁵⁾. Endelig forekommer Sophie Belows Hånd i nogle navnløse Våbenbøger: en, hvis Våbenafbildninger er meget smukt udførte på Pergament,

1) Sophie Brahes Slægtebog i Universitetsbiblioteket i Lund S. 31, 36, 173, 365, 388, 393, 419, 541, 542, 558, 580, 592, 603, 673, 677, 816, 818. — Ved Siden af Sophie Brahe og Sophie Below kan nævnes en 3. Sophie, der øjensynlig også har været stærkt personalhistorisk interesseret, men ganske vist ikke synes at have stået i Forbindelse med de 2 andre, nemlig S o p h i e S e h e s t e d Clausdatter (Danm. Adels Aarbog 1911 S. 453: bisat 1658, gift med Erik Juel til Hundsbæk og Moder til de 2 bekendte Brødre Søhelten Niels Juel og Statsmanden Baron Jens Juel). Hos Frederik Rostgaard citeres en »Sophie Sehesteds Bog«, der dog ikke vides at være bevaret (Rostgaards Saml. Fol. 25 II, f. Eks. under Skram, Trolle Tab. II og Urne): Hun har ejet en Afskrift af en Lisbet-Bryske-Redaktion (Ny kgl. Saml. Fol. 774 b; se Titelbladet), og hendes Hånd (der kan identificeres ved Hjælp af hendes Underskrift, som findes på alle Bilagene til Ålborghus Lens Jordebog 1656—57 og på de fleste Bilag til et af samme Lens Skattemandtal 1656) forekommer adskillige Gange i det nysnævnte Håndskrift (således Bl. 41 a, 51 a, 238 a) samt i følgende andre Håndskrifter: Thottske Saml. Fol. 1078 (S. 77, 136, 222, 348; Håndskriftet er en Lisbet-Bryske-Redaktion i Afskrift, der efter Forbogstaverne — H P W og K M — uden på Bindet i 1643 må have tilhørt Henning Pogwisch og Karen Marsvin, jfr. Danm. Adels Aarbog 1904 S. 281); Thottske Saml. Fol. 1101 (S. 27—32; Håndskriftet indeholder Anevåben for Sophie Sehesteds Broder Mogens Sehested og dennes Hustru Lisbet Gyldenstjerne, jfr. Danm. Adels Aarbog 1911 S. 458 f.); Thottske Saml. 4to 1870 (således Læg C, 1. Blad; Håndskriftet stammer fra Frederik II.s Tid og tilhørte i det 17. Århundrede Jørgen Enevoldssøn Kruses Hustru Beate Bülow, jfr. om hende Danm. Adels Aarbog 1900 S. 253); og Thottske Saml. 4to 1891.

2) Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 48; jfr. her ovfr. S. 17.

3) S. 14.

4) Kallske Saml. Fol. 125.

5) Se Karen Brahes Bibliotek Nr. 1635, for Sophie Belows Vedkommende f. Eks. Bl. 45 a—b, for Anne Thotts f. Eks. Bl. 308 a, 403 (A) b—403(B) a.

og i hvilken hun hyppig med Blyant har tilskrevet den pågældende Families Navn¹); to, hvori hun kun har gjort nogle få Bemærkninger, der så godt som alle blot vedrører selve Våbnene²); og en fjerde, af hvilken kun Brudstykker er kendte, men som efter al Sandsynlighed har tilhørt hende selv, eftersom næsten hele Teksten er skreven af hende (en enkelt Bemærkning om et Våben i Sorø Kirke dog af hendes Datter Birgitte Thott)³).

Det personalhistoriske Arbejde, hvortil Sophie Belows Navn først og fremmest har været knyttet, er dog en under hendes eget Navn gående Slægtbog, der ganske vist tidligere har været kendt, men kun i yngre Afskrifter, medens man tillige kan træffe en og anden Afskrift af den, der ikke har været erkendt som sådan, ja endogså kan have gået under en misvisende Betegnelse. Hvis nu Titelbladet til den til Rigsarkivet skænkede Slægtbog ikke havde indeholdt mere end, hvad der er anført ovenfor S. 25, vilde man efter at have læst det ikke have været i Tvivl om, at Håndskriftet var en af Sophie Below selv foretagen Redaktion af hendes Slægtbog. Men det viser sig, at Titelbladet foruden, hvad der er nævnt ovenfor som skrevet med 2 forskellige Hænder, tillige nederst på Foden har en med en tredje Hånd skreven Notits, der lyder: »Anno 1659 er denne bog saa vit forferdiget«. Da Sophie Below døde 1650, må her sigtes til noget, der er sket efter hendes Død; og vilde man mene, at det ikke behøvede at dreje sig om andet end nogle spredte senere Tilføjelser, således som de findes i så mange Slægtbogs-Håndskrifter, viser dette sig ganske fejlagtigt, når man læser den ret

¹) Thottske Saml. 4to 1894.

²) Ny kgl. Saml. 4to 1281. Thottske Saml. 4to 1891 Bl. 230 a og 239 a.

³) 2 Hæfter i Blandingspakken Ny kgl. Saml. Fol. 777 d (Birgitte Thotts Hånd på S. 158). Formodentlig har disse Hæfter eller måske en renskreven Udgave af dem hørt til et Håndskrift, som i Sophie Belows egen, straks herefter omtalte Slægtbog S. 40 betegnes som »min vaabnbog«; i alt Fald findes et Par af Hæfternes Våben (S. 126, 157), delvis med den tilhørende Tekst, anførte i Sophie Brahes ovfr. S. 17 omtalte Våbenbog (Bl. 77 b, 86 a), hvor de siges at være tagne af Sophie Belows Våbenbog. Og det Håndskrift, som Sophie Below betegner som »min vaabnbog«, er mulig atter det samme, som Frederik Rostgaard senere lånte af en Jørgen Rosenkrantz, der må være den tidligere og her nedfr. omtalte Jens Rosenkrantz's Søn Jørgen Rosenkrantz til Qvitzowsholm († 1754; Danm. Adels Aarbog 1910 S. 400 f.); dette Håndskrift citeres hos Frederik Rostgaard som »Frue Sophie Belows Anmerkninger udi Jørgen Rosenkrantzes Vaabenbog« (Rostgaards Saml. Fol. 26 I, jfr. sstds. Fol. 25 II (f. Eks. under Qvitzow, Rosensparre, Rud, Saxstrup)). — Et Par ganske korte Notitser med Sophie Belows Hånd kan træffes i det ret mærkelige Blandingsbind i Klevenfeldts Samlinger, der er betegnet »Collect. geneal. Dan.«, Bl. 108 a, b; i det samme Håndskrift Bl. 157 (b), 158 (b) findes et originalt Brev af 1649 til Sophie Below fra Sophie Staverskov (Danm. Adels Aarbog 1894 S. 135), nemlig en Indbydelse til Brevskriverindens Datters Bryllup. En udateret Indførsel af Sophie Below forekommer i Stambogen i Thottske Saml. 8vo 560 Bl. 130 a.

udførlige Fortale, der i Håndskriftet følger umiddelbart efter Titelbladet. Denne Fortale, der er uden Forfatternavn og skreven med en Skriverhånd, lyder således:

Det haffuer werit oc er en ældgammel sedwane, huilchen fast hos alle nationer oc folch stedtze haffuer weret i brug, at mand sin slechtlinnies oc stammis fortsettelse wed sinne forfædris naffnis optegnelße fra forglemmelig vndergang at beuare sig haffuer bemødet. Dette aff Jøderne at haffue weret taget udi act, seer mand alleuegne udi den hellige schrift, saa som udi 1 krøn. 12, første cap. udi Nehemiæ bog oc adtschillige fleere steder, huor stammelinnierne vidtløfftig opregnis. De Grecher haffuer oc lagt sig effter slechtregistere, det mand kand slutte aff det, Paulus befaller Timotheum 1 ep. 1 cap. at forbiude nogle, til christendommen omvende, at de icke skulle giffue agt paa slegter beregnelßer; hand formaner oc Titum cap.3 til at holde sig fra fødßels beregnelßer, som de uden tuiff haffue giordt for meget aff oc stolet paa deris høye byrd som Jøderne derpaa, at de haffde Abraham til fader, huis troe oc gode gierninger de dog icke ware prydede med, i den sted de haffde burd at lade sig tilschynde aff hans exempel til alt det, louligt oc sømmeligt war, som det oc enhuer bør, der med ære vil bere sine fornehmme forældres naffn.

De Rommere haffue icke met ringere flid deris stamhußis naffne lagt wind paa at erholde, oc dennem stedtze at holde ved lige da haffue de oc antaget oc vdkaaret sig børn aff andre huße, som deris naffne skulle bære oc for deris affkom regnis; de haffue derforuden, til at giøre forfædernes hukommelse diß bestandigere, udi alle ypperlige huße, huor det war tilsted, nemlig udi de familier oc huße, de fornemste bestillinger udi menigheden haffde bethiendt, ladet giøre deris forfædres billeder oc effterlignelßer, ansigterne udi wox poserede, det ligeste schee kunde, huilche de udi smaa huße, et til huert i sær gjorde, ordentlig udi deris gaarde opsatte oc helst paa festdagerne med de prydelßer iførde lode see, som enhuers bestilling eller idret kunde betyde, effter som klædedrachten war adtschillig hos de Rommere oc sær prydelßer, som bestillingerne betegnede; de haffde oc tituler hos sig indeholdendes deris bedrifter for effterkommerne at læse oc effterfølge. Naar ochsaa nogen døde, bleffve alle diße billeder, effter enhuer deris forældre oc slegt gjorde det wideste, mueligt war stammen at vdføre, for liget baaren med deris prydelßer paa, hos sig haffuendes paa taffler antegnidt deris naffne oc adtschillige tilnaffn, saa oc deris bedrifter, de betegnede, oc derhos fandtes vdregnidt, huor nær de den døde ware beslæctede.

Dette mu haffue weret dennem i stedet for waben, som wi bruge woris herkomst med at beviße, huilche wi kalder aner, aff det tydsche ord anher, det er herkomst. Hos de Tydsche haffuer det samme oc lenge weret i brug, at de deris stamlinier hos deris huße til vnderretning haffuer bemødet sig at haffue, oc adtschillige bøger paa trøchen om deris herkomst ocsaa ere vdgangne, oc de end ingen paa turnering oc dißlige ridderspil sig at lade see haffuer tilsted vden den, sine waben till wiße tal kunde fremviße.

Her i riget haffuer den omhygelighed ey heller gandsche werit effterlat, men en oc anden haffuer giordt sig wmage med sin egen oc andris slechtlinier at opsøge oc holde i foruaring. Iblant dennem haffuer min salig moder f. Sophia Belou oc taget sig stoer wmage til med allerstørste flid at opsøge alle de monumenter, i kircher eller anden stedtz fandtes, huor aff hun om slecters vdregnelße kunde haffue nogen wiß vnderretning, item aff krønicherne at vddrage deris naffne, som haffue forthiendt der udi at optegnis, saa oc ellers at samle tilhaabe alle de skreffne documenter, som derom war at bekomme, oc effter den anleding, hun deraff kunde haffue, en stoer deel slecter det rigtigste, mueligt war, skriftlig ladet forfatte, det hun dog ey self kunde faa fuldferdiget, som hun gierne haffde

wild, for adtschellige forhindringer, der idelig i werden forhale woris forsæt, indtil døden paa det sidste kommer oc bryder dem alle offuer tuert.

Der forbe^{te} min sl. moeder f. Sophie Belou 1650 d. ¹⁾ julii wed døden er affgangen, haffuer min sl. søster jomfru Anne Tott effter hinded død oc flittig arbeidet paa diße slegt register, som wel begyndt war, at føre til ende, men wore dage forløbe snarere end, at de kunde tilstreche til at vdføre, huis mand tager sig for. Jeg haffuer derfor, effter Gud hinde 1658 wor herre himmelfarts dag haffde kaldet, nu udi en iil ladet sammenschriffue det, jeg om adtschellige fornemmis stammer udi begge deris wære haffuer fundet, enddog de alting ey til den fuldkommenhed haffue bragt, som de haffue arbeidet at wille, for den wanschelighed, der er hos, om alt at faa ret rigtighed; dog haffue mig syntist, det war bedre at lade det komme frem, saavit det war kommen, end at det lengere schulde bliffve slet tilbage eller wel met alle bliffue forkommit.

Denne fiid at haffue werit lofflig, oc dette arbeide ey at vere wnøttigt, naar det bliffuer ret brugt, formehner jeg aff Jeßu Syrach blandt andet at kunde beviße, som ey allene udi begyndelßen aff sin bogs 44 cap. formaner at loffue herlige mend, som war ærede i deris slegter oc bedreffue det, som war werd at fortælis, men hand oc i de 7 nest effterfølgende capiteler med sit exempel wiisser loffligt at were at vdbrede deris hukommelße, der ere roes werde; det samme giør oc den autor, som Sam. 2 bog haffuer schreffvidt, der hand i det 23 cap. Dauids weldige wed naffn neffner oc deris bedriffter fortæler, huor ved hand deris hukommelße redder, som ellers aff thiden haffde werit fortæridt.

Men paa samme steder seer mand oc, huilche de ere, der bør at holdes i hukommelße, nemlig de, der ehre roes werde; der forre sømmer det sine forfædres høyhed oc stand paa den wiis at beschue oc sig at erindre, at mand dermed lige ære som de, den haffuer betrædt eller forhuerrfuidt, agter at forsvare, huilchet uden dyd ey schee kand, oc lige som det er wist, at indtet uden dyd kand kaldes ret ædelt, oc dyden hos alle, aff huad stand de ehre, kand findes oc bør at roßes, saa er det oc wist, at den schinner meest aff de høye steder, oc den paa rummet sin glands best vdspreder, det er at sige, at den hos høye personer best seis oc fornemmelig bør at findes, men lige beschaffenhed tuert imod haffuer det oc med lasterne, at de ere kiendeligst oc skadeligst, huor macten er. It ædelt gemyt vdkreffvis derfor hos den, ret ædel schal were, for i siælen eller gemytted er eller schal were det Guds billede, huorudi woris rette høyheds oprindelße bestaar.

Huo sig aff anden høy herkomst hoffmoder, hand schal wide, ingen stand at were saa høy, at stolthed den jo formørcher, oc naar mand sin herkomst wideste wil vdregne, saa kommer det omsidder dertil, at wi haffue alle en fader, aff huilchen ald woris elendighed er os paa arffuidt, oc endten wi siden aff ringe oc foragtelige eller wed høye oc anseelige trapetrin kommer til os selff, saa er alt begyndelßen oc enden den samme, oc er at forundre sig offuer, at nogen sig wil hoffmode, iche betenchendes, huor svag hand fødes, huor skrøbelig hand leffuer, oc huor blot hand maa her fra; de midlerthid, som aff forældre, aff blod oc dyd ædle ere føde, beflitte sig paa, de deris forældres naffn med ære kunde bere, oc der kand findes hos dennem det, deris forfædris ære kand formeere oc iche formindsche. Det er ellers farligt at helde sig paa andres forthienniste; drager mand den bort som fremmet fra den, der selff indtet haffuer at staa paa, hand kand haffue ære aff, saa falder ald hans høythid, som paa en falsch grund war bygt.

Oc derfor wilde jeg ynsche, om det stoed til at giøre, at en huer stammis effterkommere hans forældris lofflige dyder til efftelignelße saa klart kunde forestilles, som det med naffn betydes, huo de haffue werit, deris affkom til at rette sig effter, oc huem med laster haffuer weret behaffted, at de oc med deris slemhed ret kunde weret affmalet, effterkommerne fra lige at affschreche.

¹⁾ I Forlægget er der ladet Plads åben til Dagen.

Et ellers staa endnu tilbage at erindre, at dersom nogen wildfarelse udi en eller anden slegtes vdregning findes, det da icke til werste maa udlegges. En huer maa were forsichret, min moder paa sandheden at wdlede flid noch haffuer anvend, oc hun med willie oc forset aldrig indtet wrangt haffuer indført; men hos de fleeste stammer haffuer hun fundet liden hielp for sig uden den, hun selff maatte opsøge, oc det er saa med slegterne, at jo widere mand kommer, jo større mørckhed oc wuißhed mand finder. De, som herudi haffue behag, ombedes heller at rette det, forseet kunde were, om de ellers haffue nogen bedre grund at staa paa, end andris flidt at wanvure oc laste, saa oc deris widenschab med fleere oc andre slechters vdregnelße, som herudi ey findes, at lade kiende, efftersom min moder, huor flittig hun end haffuer søgt, om mange slechter dog ingen vnderretning haffuer kund faat.

Det fremgår heraf, at Sophie Below er død fra Arbejdet, før hun har fået det færdigt, og at det derefter er fortsat af hendes ugifte Datter *A n n e T h o t t*, om hvem det etsteds inde i Slægtebogen bemærkes af dennes oprindelige Hånd, at hun »haffuer effter hendis salig moders affgang denne slegtebog hiulpet at forferdige«¹⁾. Ifølge Fortalen døde dog også Anne Thott før Fuldførelsen, og Fortalens Forfatter, som ligeledes var et Barn af Sophie Below, har derefter »udi en iil« ladet sammenskrive, hvad der blev fundet i de to afdødes Værge. Dette må øjensynlig forstås således, at hele det nuværende Håndskrift først er skrevet efter Anne Thotts Død, alene med Undtagelse af Titelbladet, som den redigerende har bevaret, sikkert af Pietet mod Moderen og det af hende udførte Arbejde. En sådan Tilblivelsesmåde giver da også en naturlig Forklaring af, at Anne Thotts Hånd overhovedet ikke træffes i Håndskriftet, og Sophie Belows, som nævnt, kun på selve Titelbladet; thi hvis nogen af disse 2 Forfatterinder havde medvirket ved selve Håndskriftets Tilblivelse, vilde det jo have ligget ret nær, om de bagefter havde forbedret deres Værk ved en eller anden Tilføjelse. Og endvidere er det altså til denne Tilblivelsesmåde, at der sigtes ved den ovennævnte Bemærkning på Foden af Titelbladet: »Anno 1659 er denne bog saa vit forferdiget«, der giver Tidspunktet for Redaktionens Fuldendelse.

Vil man spørge, hvem det da er, der har forfattet Slægtebogens Fortale og redigeret dens Tekst, kan Svaret ikke være tvivlsomt. Det har været et af Sophie Belows Børn, og da der ikke kan være Tale om den afdøde Datter Anne, har man kun Valget mellem Sønnen Henrik og Datteren Birgitte. Og at det har været den sidste, turde fremgå af en lidt nærmere Betragtning. Ganske vist må det, således som vi skal komme tilbage til i næste Afsnit, antages, at Henrik Thott ikke har været blottet for personalhistorisk Interesse, og det kan derfor her ikke nytte at fremdrage sådanne Momenter, som kun peger i Retning af hans Søster og ikke af ham, uden at de på den anden Side helt udelukker Muligheden af ham, som den redigerende. Således kunde det ganske vist nævnes, at Arbejdet på

¹⁾ Håndskriftets S. 157.

Slægtebøger endnu på den Tid, da Fortalen blev skreven, hovedsagelig var en kvindelig Syssel, at Fortalens Omtale af Jøderne, Grækerne og Romerne leder Tanken mere hen på den for sin Beskæftigelse med den klassiske Litteratur bekendte Birgitte Thott end på Broderen, og at noget lignende gælder, når Fortalen et Par Gange nævner Døden som den, der afbryder Menneskenes ufuldførte Planer; Birgitte Thott døde nemlig allerede 1662, medens Broderen levede endnu 1674¹⁾. Men alt dette udelukker jo ikke Muligheden af, at det kan have været Henrik Thott, der har forfattet Fortalen og redigeret Teksten. Mere afgørende er det derimod, at den Hånd, der har gjort den ovennævnte Bemærkning på Titelbladet om, at Slægtebogen er »saa vit forferdiget« 1659, viser sig at være Birgitte Thotts²⁾, og at den samme Hånd har gjort ikke få Tilføjelser i selve Slægtebogens Tekst; thi det må forekomme omtrent utænkeligt, at den ene af de 2 Søkende skulde have redigeret Teksten og forfattet Fortalen for så straks derefter at afstå Håndskriftet til den anden. Og hertil kommer, at der er bevaret et Par Sider, der tillader så at sige at kaste et Blik ind i den redigerendes Arbejds-værelse, idet de er Kladde til Dele af vort bevarede Håndskrift; og disse Sider er skrevne dels med Anne Thotts Hånd³⁾ og dels med Birgitte Thotts, hvilken sidste snart kun har skrevet nogle Rettelser til Søsterens Tekst og snart en hel Side, ligesom hun flere Gange har tilføjet direkte Anvisninger til Afskriveren såsom: »Rum til 3 eller 4 liner«, »Rum $\frac{1}{2}$ side«⁴⁾. Det kan altså slås fast, at det er B i r g i t t e T h o t t, der har besørget Slægtebogen afskrevet og forfattet Fortalen; og det er da også dette Forfatterskab, der har bevirket, at den ret udførlige Fortale er bleven aftrykt fuldstændig ovenfor, idet man er gået ud fra, at den kunde have nogen Interesse som hidrørende fra en Forfatterinde, der indtager en ikke helt uanselig Plads i det danske Sprogs Historie.

Det blev nylig nævnt, at de få Sider, der er bevarede af Kladden til vor nuværende Slægtebog, for en væsentlig Del er skrevne med Birgitte Thotts Hånd. Om dette skyldes en mere selvstændig Forfattervirksomhed fra hendes Side eller mulig blot beroer på, at det af hendes Forgængerinder efterladte Materiale på disse Punkter

1) Danm. Adels Aarbog 1900 S. 444.

2) Hendes Hånd med Navns Underskrift forekommer i Indl. til Sjæll. Tegn. 1660 6. Oktbr. Nr. 1167. Fra en betydelig tidligere Tid, År 1629, findes den i den ovfr. S. 8 Note 1 nævnte Stambog i Thottske Saml. 8vo 560 Bl. 132 a.

3) Hendes Hånd med Navns Underskrift forekommer i Jydske Landkommissærers Regnskab for de på Mødet i Odense 1657 udlovede Kontributioner, Indtægts-Bilag Nr. 26.

4) Se Klevenfeldts Samlinger, Bindet »Collect. geneal. Dan.« Bl. 35 a—b, 110 a og 111 b samt 123 a, sammenholdt med Slægtebogens S. 643—46, 397 f. samt 611.

har været så vanskeligt at læse, at hun ikke har turdet lade sin Skriver afskrive direkte derefter, er umuligt at sige. Man er således ikke i Stand til at afgøre, hvor stor Del hun har i Slægtebogens nuværende Skikkelse; og ganske det samme gælder, når der bliver Spørgsmål om Forholdet mellem Moderens og Søsterens indbyrdes Andel i Arbejdet. Man kan træffe Spor af Sophie Belows Forfatterskab; dette gælder f. Eks. utvivlsomt, når et Skrift af Oluf Worm, der er fra 1628, et Sted betegnes som udkommet »for nogle aar siden«¹⁾, eller når der et andet Sted tales om, hvad Fru Sophie Brahe (der døde 1643) har tilskikket »mig« om de Thotter på Næs²⁾; og det er rimeligvis også Tilfældet, når det et tredje Sted hedder, at Axel Urne Jørgenssøn sendte »mig« et Skrift om Slægten Urne³⁾. Her er Sagen dog noget mere tvivlsom, idet Axel Urne først blev begravet i Februar 1653⁴⁾, altså efter Sophie Belows Død. Og andre Steder i Slægtebogen kan, skønt de er skrevne med dennes oprindelige Hånd, umulig være forfattede af Sophie Below. Hun døde jo 1650; men den nævnte Hånd omtaler et Sted (ikke særlig langt inde i Håndskriftet) et Dødsfald i 1652 og nævner et andet Sted Carl Gustav som Konge i Sverige⁵⁾. Og idet Slægtebogen i sin Behandling af Familien Below også omtaler Medlemmer af denne, der ikke har boet i Danmark, motiverer den det med, at det er rimeligt at skrive om Sophie Belows Slægt, da hun »det meeste aff denne slegtebog med stor møde haffuer opsøgt oc samlet«⁶⁾ — en Bemærkning, der øjensynlig heller ikke skyldes hende selv. Men også Anne Thotts Forfattervirksomhed kan findes omtalt inde i Slægtebogen, når der tales om »Oxer slect, som den aff jomfru Anne Tott er sammen-skreffuit«⁷⁾.

Af Kilder for Slægtebogen, således som den forelå 1659, nævner Fortalen Monumenter i Kirker og andensteds, Krønikerne og skrevne Dokumenter. Sådanne Kilder kan da også findes anført i Slægtebogens oprindelige Tekst, der f. Eks. citerer en Ligsten over Mads Erikssøn Bølle i Tureby Kirke⁸⁾, et Våben i Sorø Kirke,⁹⁾ en »skiffue« på Vallø, hvorpå Oluf Axelssøn Thott har ladet male sine 16 Aner¹⁰⁾, endvidere Våben og Navne malede på Tirsbæk samt Indskrifter på

1) Håndskriftets S 141. Det må være Oluf Worms Tulshøi s. Monumentum Strøense in Scania enucleatum, som her sigtes til.

2) S. 179.

3) S. 400.

4) Danm. Adels Aarbog 1904 S. 491.

5) Håndskriftets S. 61, 121 f.

6) S. 671, jfr. S. 684.

7) S. 363.

8) S. 249.

9) S. 668.

10) S. 144, jfr. 149.

Glimminge¹⁾. Af »Krøniker« og anden trykt Litteratur nævner den oprindelige Hånd jævnlig Saxo²⁾ og Huitfeldt³⁾, hvilken sidste dog ofte kun anføres med Betegnelsen: Krønikerne, fremdeles Lyskanders De danske Kongers Slægtbog⁴⁾, Oluf Worms Monumenta Danica⁵⁾ og udenlandsk Litteratur såsom »en latinske slectebog, som er udgangen i Suerrig«⁶⁾, Kartografen Mercators Atlas⁷⁾ og Adelshistorikerne Cyriacus Spangenberg's Adelsspiegel⁸⁾ og Andreas Angelus's Holsteinische Adelschronik⁹⁾. Af Dokumenter afskriver den oprindelige Hånd et af 1440, som efter Slægtbogens Forfatters Angivelse var »i min egen verre«¹⁰⁾, hvad der passer godt på Sophie Below, da Brevet er udstedt til Åge Axelssøn Thott, med hvis Sønesøns Sønesøn Sophie Below havde været gift¹¹⁾; og Brevet kendes da også i en anden Afskrift, som helt igennem er skreven med Sophie Belows egen Hånd¹²⁾. Ligeledes har Forfatteren øjensynlig haft Adgang til nogle Breve, om hvilke det for en Dels Vedkommende udtrykkelig siges i vort Håndskrift, at »jeg haffuer« dem »udi mine vehre«, medens Omtalen i et andet Tilfælde er mere ubestemt¹³⁾; disse Breve fandtes ifølge Sophie Brahes Slægtbog¹⁴⁾ på Hastrup i Jylland, en Gård, der havde været ejet af Sophie Belows Forældre og Søster, og om et af Brevene siger Sophie Brahe udtrykkelig, at hun har »bekommit« det af Sophie Below¹⁵⁾.

Hvad derimod andre af de i Slægtbogen afskrevne Dokumenter angår, har Sophie Below mulig fået deres Ordlyd fra Sophie Brahe, idet de også omtales af en af denne sidstes andre genealogiske Korrespondenter¹⁶⁾. At Sophie Below stod i Brevveksling med Sophie Brahe, er nævnt ovenfor¹⁷⁾, og ligeledes at den førstnævnte har kendt

1) S. 390, 244.

2) F. Eks. S. 143, 333.

3) S. 143, 399.

4) S. 436.

5) S. 143.

6) S. 176.

7) S. 399.

8) F. Eks. S. 126, 130.

9) S. 129, 199 (jfr. 229).

10) S. 173.

11) Jfr. L. Weibull i Hist. tidskr. för Skåneland II. 48.

12) Håndskriftet »Danska geneal. m. m. 2« i Landsarkivet i Lund Bl. 49 a.

13) Rigsarkivets Håndskrift S. 598, 468. — S. 469 nævnes et Brev af 1444, der »findis endnu i mine væhre«.

14) I Lunds Universitetsbibliotek, S. 806, 538 (jfr. Sophie Brahes ovenfor S. 17 omtalte Våbenbog Bl. 101 b).

15) Det ovfr. Note 12 nævnte Håndskrift Bl. 64 b (jfr. om et andet Brev sstds. Bl. 65 b).

16) Se Brevene i Sophie Brahes Slægtbog S. 511 og 512 og i Sophie Belows S. 184 og 185; jfr. Hist. tidskr. för Skåneland II. 57 f., 60.

17) S. 26.

og gjort ikke så få Tilføjelser og Rettelser i Sophie Brahes Slægtbog. Sophie Belows Slægtbog omtaler da også Sophie Brahe som den, »som self om slegter haffde best kundschab«, ligesom den udtrykkelig citerer Sophie Brahes Slægtbog¹). Men også andre Slægtbøger og Våbenbøger er det tidligere nævnt, at Sophie Below har kendt, således Maren Billes med dens Fortsættelse samt »Jytte Gyldenstjerne«s og Lisbet Bryskes. Og forskellige, for største Delen rimeligvis kortere Optegnelser, som hidrører fra de pågældende enkelte Familier selv, anføres nu og da i vor Slægtbog; der er således ovenfor²) nævnt det Skrift, som Axel Urne Jørgenssøn sendte »mig« om Slægten Urne, og andensteds i Bogen citeres Optegnelser af Iver Juel († 1556), Mur-Kaas'ernes »egen optegnelße« og Parsberg'ernes Genealogi, som i 1603 var sendt fra Bayern til Manderup Parsberg i Danmark, og som »jeg« har haft til Låns, efter at den var bleven forøget med de danske Parsberg'er³). På dette Sted kan også nævnes, at Slægtbogen⁴) meddeler nogle Verslinier, der viser sig at høre til den dengang utrykte Billeslægtens Rimkrønike eller »De Billers, Jenses Sønners, 16 Aner«, som i alt Fald for en stor Del er forfattet af Claus Christopherssøn Lyskander⁵).

Efter at vor Slægtbog var bleven færdigredigeret i 1659, er den øjensynlig forbleven i Birgitte Thotts Besiddelse, formodentlig til hun døde i 1662. I ethvert Fald har hun gjort ikke få egenhændige Tilføjelser i den, således både om, hvad hun hørte (og heriblandt Begivenheder både fra 1659 og 1660)⁶), og om, hvad hun læste, f. Eks. i »krønikerne« (∴ Huitfeldt) og i den førnævnte Spangenberg's Adelsspiegel⁷). Senere i 1660'erne har Håndskriftet haft en anden Ejer, som det dog ikke er lykkedes at udfinde, og som ligeledes har gjort en Del Tilføjelser i det.

Men i alt Fald i 1674 og derefter gennem en lang Årrække har Slægtbogen været i den Ejers Besiddelse, som afgjort har sat det stærkeste Præg på den efter dens Redaktion, nemlig den ovenfor⁸) nævnte J e n s R o s e n k r a n t z. Efter denne Mands personlige Forhold at dømme er det næsten mindre mærkeligt, at Håndskriftet er kommet i hans Besiddelse, end hvis det skulde have haft en helt

¹) S. 179, 484 (derimod S. 540 det mere ubestemte: »en slegtebog, som skall haffue verit f. Sophiæ Brahis«).

²) S. 33.

³) Håndskriftets S. 436, 701, 581 (om Iver Juels Optegnelser se Danske Saml. I. 47—59).

⁴) S. 244.

⁵) Udgivet af Rørdam: Klaus Lyskander, Billeslægtens Rimkrønike (1888). Om Forfatteren jfr. L. Weibull i Hist. tidskr. för Skåneland II. 42.

⁶) Håndskriftets S. 91, 155.

⁷) Sstds. S. 86.

⁸) S. 10 f.

fremmed Ejer mellem Birgitte Thott og ham. Han var nemlig Søn af Jørgen Rosenkrantz, som i en Årrække var Hofmester på Akademiet i Sorø og senere Forstander for Skolen sammesteds, og som øjensynlig har stået Birgitte Thott meget nær. En Søster til Jørgen Rosenkrantz havde været gift med Birgitte Thotts Broder Henrik, men døde i en yngre Alder¹⁾. Selv er Jørgen Rosenkrantz en af de første blandt de mange, der lovpriser Birgitte Thotts Lærdom i Anledning af hendes Oversættelse af Seneca; da hun under Svenskekrigen flyttede til Sorø, slog hun og hendes Broder og dennes Familie sig engang sammen med Jørgen Rosenkrantz, dennes Hustru og flere af hans Børn og andre om at sende et »Bindebrev« til en kvindelig bekendt²⁾; da hun i 1660 ansøgte Kongen om bl. a. at få 100 Læs Brænde årlig af Sorø Akademis Skove, anbefalede Jørgen Rosenkrantz Ansøgningen fra »dend høyedle dame frue Birgitte Tott, saa noebel for hindis høye lerdom som for hindiß fornehme byrdt och iblant hindis kiøn it raardt exempel och vdi Danmarck vden lige for lerdombß schyldt«, og Ansøgningen blev da også bevilget³⁾; og da hun døde 1662, udsendte Jørgen Rosenkrantz på Akademiets Vegne et Sørgeprogram til hendes Forherligelse.

Jørgen Rosenkrantz's Søn Jens⁴⁾ var en litterært interesseret Mand, der efterlod sig et stort Bibliotek, hvori der fandtes mange Håndskrifter. Også vort Slægtbogshåndskrift kom, som nævnt, i hans Besiddelse; han har øjensynlig ejet det i alt Fald 1674⁵⁾ og endnu 1693⁶⁾, og der foreligger ingen Grund til at antage, at han skulde have skilt sig ved det før sin Død. Og at det ikke blev nogen død Skat i hans Hænder, fremgår af den Masse af Tilføjelser, han har indført i det. Ikke blot har han for at lette Benyttelsen jævnlig i Margenen tilføjet de i Teksten omhandlede Personers Navne, og ikke blot har han forøget den foreliggende Tekst med Meddelelser om Begivenheder indtrufne i hans egen Ejertid; men han supplerer og kritiserer også den ældre Tekst ved at sammenholde den med andre Kilder. Og det er en betydelig Samling af sådanne, som han benytter. Der er først og fremmest andre Slægtbøger, som han dog i Regelen citerer stærkt forkortede (og aldrig med Angivelse af Side-tal), og blandt hvilke man kan finde nævnt Arbejder betegnede med Navnene Lisbet Huitfeldt⁷⁾, Anne Krabbe⁸⁾, Lisbet

¹⁾ Danm. Adels Aarbog 1900 S. 444, 1910 S. 405.

²⁾ Danske Mag. 6. R. II. 181—84.

³⁾ Sjæll. Tegn. 1660 6. Oktbr. Nr. 1167 med Indlæg.

⁴⁾ Se om ham Dansk biograf. Lexikon XIV. 250.

⁵⁾ Se hans Tilføjelse i Håndskriftets S. 291 og det forskellige Blæk, hvormed Oplysningerne om hans Børn er indførte S. 92

⁶⁾ S. 807

⁷⁾ Således Håndskriftets S. 143 (og mange Steder: L. H.).

⁸⁾ S. 159, 337 (og mange Steder: A. K.).

Bryske¹⁾ og H. P. (ø: øjensynlig Holger Parsberg)²⁾. Men endvidere citerer han Ligprædikener³⁾, Ligstene⁴⁾, Våben i Segl⁵⁾, på en Kakkellovn på Brahesborg⁶⁾ eller syede på en Dug og på Lagener⁷⁾, Indskrifter på Malerier på Hvedholm⁸⁾ samt Viser⁹⁾; således skriver han om Erik Rud († 1577) og Anne Hardenberg († 1575), at de »holte hus i Kiøbenhaffn, haffde en gaard i Pustervig, huorom er den vise

I Pustervig bor en oldermand,

Erich Rud saa heder hand.

Der dantzer de Pustervigs drenge«¹⁰⁾

— et Vers, der jo ganske vist ikke kan siges at høre til den ægte Folkevises Guldaldersperiode.

Om Slægtetogshåndskriftets Skæbne i de første År efter Jens Rosenkrantz's Død (han døde 1695) vides der intet, og heller ikke, hvorvidt han har beholdt det til sin Død, hvad der dog vel, som alt anført, må anses for det sandsynligste. Måske er det blevet solgt på hans Auktion; men først i 1699 er det igen fundet nævnt, idet Adelshistorikeren Stiftsprovst Ludvig Pontoppidan et Sted har noteret, at han i dette År lånte det af Jomfru Kaas¹¹⁾. Pontoppidan betegner Håndskriftet så nøjagtig, at der ikke kan være Tvivl om, at det er det her omhandlede Eksempplar, som han taler om; derimod véd han øjensynlig ret dårlig Besked med, hvem det er, der har lånt ham det, idet han har måttet lade Jomfruens Fornavn stå in blanco. Og da der som bekendt er 2 helt forskellige adelige Familier Kaas at vælge imellem, og da de tilsammen på det angivne Tidspunkt talte et betydeligt Antal Medlemmer, kunde man synes at være ret ilde faren, når man vilde forsøge at udfinde, hvilken Jomfru Kaas Pontoppidan sigter til. Imidlertid kan man dog formentlig nå til et Resultat, der har en overvejende Sandsynlighed for sig. Håndskriftets Giverinde¹²⁾ Enkegrevinde Brockdorff's

1) S. 143 (og jævnlig: L. B.). — Jens Rosenkrantz har endogså gjort sig den Ulejlighed bag i vort Håndskrift (efter S. 810) at indføre et »Reg, paa det, som er vdt aff fru L. Br. bog oc ført bag ind i fru L. Huitf. bog«, altså et Register til noget, der slet ikke findes i Sophie-Below-Håndskriftet.

2) Således S. 474.

3) Således Hr. Tage Thotts (f. Eks. S. 45), Hr. Jørgen Lunges (S. 55), Malte Sehesteds (S. 427) og Palle Rosenkrantz's (S. 659).

4) S. 395, 434, 709 f.

5) S. 555.

6) S. 407.

7) S. 525, 563.

8) S. 268, 270, 286.

9) S. 446.

10) S. 549.

11) Thottske Saml. Fol. 1072, Titelbladets Bagside — Om Ludvig Pontoppidan (Fader til den fra det 18. Århundredes kirkelige og videnskabelige Historie kendte Erik Pontoppidan) jfr. Dansk biograf. Lexikon XIII. 229.

12) Jfr. ovfr S. 25.

afdøde Mand tilhørte en Gren af Slægten Brockdorff, som gennem Århundreder har besiddet Godset Kletkamp; og blandt disse den afdøde Greves Forfædre og Forgængere i Besiddelsen af Kletkamp var også en Grev Christian Frederik Brockdorff († 1750), der var gift med Ulrica Eleonora Folckersam, en Datter af den ovenfor¹⁾ nævnte Generalmajor Frants Vilhelm Folckersam og af hans anden Hustru Else Kaas af Sparre-Kaas'ernes Slægt²⁾. Nu kan det ikke være denne Else Kaas, som Pontoppidan sigter til med sin Jomfru Kaas 1699, da Else Kaas's nysnævnte Datter angives at være født 1695³⁾. Men Else Kaas havde en ugift Søster Susanne Kaas, der i 1726 testamenterede sit Jordegods og Kongetiender »foruden de faa Meubler, der kand findes effter mig«, til sin Søster Else Kaas eller, hvis denne skulde dø først, da til hendes Datter Ulrica Eleonora Folckersam, Grevinde af Brockdorff⁴⁾. Til disse Møbler er da måske Slægtebogen bleven regnet; i alt Fald er der jo, hvis man fortolker Ludvig Pontoppidans Jomfru Kaas som Susanne Kaas, en naturlig Forbindelse mellem hans ubestemte Jomfru og den Slægt, i hvis Besiddelse Slægtebogen var, da den i 1918 skænkedes til Rigsarkivet. Og at denne Forbindelse ikke er en blot og bar Hypotese, der kun støtter sig på Navnet Kaas blandt Brockdorffernes Aner, fremgår af en Række på 16 malede Anevåben, som fandtes løst indlagte i Slægtebogen ved dens Modtagelse i Rigsarkivet; thi disse Våben er, som det fremgår af den dem ledsagende Tekst, øjensynlig Anevåben for den i 1659 afdøde Frederik Reedtz, og hans Datter Beate var Moder til Susanne og Else Kaas⁵⁾.

Efter det ovenfor fremsatte er vort Håndskrifts Historie da i Korthed følgende. Dets Titelblad er for den ganske overvejende Del skrevet dels for, dels af Sophie Below selv; men selve Håndskriftet er først besørget nedskrevet af hendes Datter den lærde Birgitte Thott, ganske vist på Grundlag af Sophie Belows og hendes anden Datter Anne Thotts Arbejde, men uden at det nu er muligt at drage en bestemt Grænse mellem disse 3 Personers Andel i Værket. Bir-

¹⁾ S. 25.

²⁾ Jfr. Dansk biograf. Lexikon III. 100, V. 234 og Danm. Adels Aarbog 1887 S. 105, 1899 S. 204.

³⁾ Benzons Stamtavler i Rigsarkivet under Familien Brockdorff, Tab. III. Det er dog urigtigt, når Ulrica Eleonora her gøres til en Datter af Folckersams første Ægteskab; i det straks herefter nævnte Testamente af 1726 kaldes hun udtrykkelig Datter af Else Kaas.

⁴⁾ Jydske Reg. 1726 Nr. 110 med Indlæg. Jeg skylder Hr. Arkivar West (der er den, som har beskæftiget sig mest med de egentlige Folckersam'ske Arkivalier, som Grevinde Brockdorff har foræret Rigsarkivet) Tak, fordi han først har bragt mig på Sporet efter Susanne Kaas; hun forekommer nemlig ikke på Stamtavlen i Danm. Adels Aarbog 1899 (S. 204).

⁵⁾ Danm. Adels Aarbog 1894 S. 324, 1899 S. 204.

gitte Thott har senere gjort en Del egenhændige Tilføjelser i Slægtbogen; men i betydelig højere Grad gælder dette om en senere Ejer, Samleren Jens Rosenkrantz, der besad Håndskriftet i en længere Årrække og med stor Flid har sammenholdt det med andre Kilder. Få År efter hans Død var det i en Jomfru Kaas's Besiddelse, der efter al Sandsynlighed har været Susanne Kaas af de såkaldte Sparre-Kaas'er; fra hende er det formentlig gået over til hendes Søsterdatter Ulrica Eleonora Folckersam, der var gift med Grev Christian Frederik Brockdorff, og i dette Ægtepars Efterslægt må det så antages at være gået i Arv, indtil det i 1918 blev foræret til Rigsarkivet.

III.

Yngre Tekster af »Sophie Belows Slægtbog«.

Medens det nu til Rigsarkivet skænkede Håndskrift vistnok i så godt som hele den Tid, da det opbevaredes på Kletkamp, kun har været en død Skat for den danske Personalhistorie¹⁾, er det derimod før den Tid blevet benyttet af andre, og disses Arbejde atter af andre, så at der kan påvises et ret betydeligt Antal fra vor Slægtbog afledede Håndskrifter. Undertiden er ved denne Benyttelse Bevidstheden om Sophie Belows Forfatterskab gået tabt; men i andre Håndskrifter er den bevaret, og også i den yngre trykte Litteratur kan man finde hendes Navn nævnt med Anerkendelse²⁾. I det følgende skal som et Bidrag til Slægtbogs-Kritikken søges påvist, hvorledes det indbyrdes Slægtskab er mellem de forskellige fra hendes Slægtbog stammende Håndskrifter.

Håndskrifterne kan i det væsentlige deles i 2 Grupper, af hvilke den større Gruppe går tilbage til en Benyttelse af det oprindelige Håndskrift, som har fundet Sted, inden dette havde fået Jens Rosenkrantz's Tilføjelser, medens man i den mindre Gruppe også træffer på dennes Bemærkninger.

I den første Gruppe må først nævnes Håndskriftet Ny kgl. Saml. Fol. 774, som er en Afskrift, dog sikkert ikke direkte, efter »Sophie-Below«-Håndskriftet uden Jens Rosenkrantz's Tilføjelser i dette, men uheldigvis således, at alle Spor af Sophie Belows Forfatterskab nu er forvundne. Ny kgl. Saml. Fol. 774 udelader nemlig det ældre Håndskrifts Titelblad og Fortale og udelader også³⁾ den ovenfor⁴⁾ omtalte Bemærkning i det ældre Håndskrift om, at Anne Thott efter hendes Moders Afgang har hjulpet

1) Jfr. dog ovfr. S. 2 Note 1.

2) Danm. Adels Aarbog 1888 S. 39 og 1900 S. 443: hun »har forfattet en bekjendt Slægtbog«.

3) Håndskriftets S. 155.

4) S. 31.

til at forfærdige Slægtebogen. Endvidere er Ny kgl. Saml. Fol. 774 nu defekt i Slutningen (hvad det i øvrigt må have været allerede, da det fik sin nuværende Indholdsfortegnelse, og vistnok overhovedet så længe det har haft sin nuværende Indbinding), og det har bl. a. slet intet om Familien Below og derfor heller ikke de Oplysninger, som det ældre Håndskrift under denne giver om Sophie Belows Forfatterskab¹⁾. Klevenfeldt, der har ejet Håndskriftet²⁾, har derfor ikke kendt dets Forfatter, men har på Forsatsbladet gjort nogle Bemærkninger, af hvilke her skal anføres følgende: »NB. p. 528 (Nafnet). Denne Bog er sammenskrevet i Ribe vid. pag. 385; den er sammenskrevet imellem 1640 til 1677 — ib. pag. 383«. Disse Bemærkninger ligger til Grund ikke blot for Betegnelsen af Håndskriftet i det kongelige Biblioteks Katalog, hvor det kun anføres som: »Dansk Slægtebog, sammenskrevet i Ribe mellem 1640 og 1677. E bibl. Klevenfeldtii«, men også for det gamle Adelsleksikons Betragtninger³⁾ over Slægtebogens Forfatter, der lyder, at den »er uden Tvivl skreven i Ribe, som vi slutte deraf, at Side 385 fortælles om Lauge Urne, at han blev Biskop i Roeskilde 1512, og heder' det: her blev han vied i Ribe. Af hvem den er forfattet, vides ikke tilvisse; vi slutte os til med Klevenfeld, at det maaskee kan være af Jomfrue Elsabet Ulfeld, der selv har skrevet sit Navn til Side 528 og i den Ulfeldske Familie tilføiet noget, hvilket og kommer overeens med den Tid, paa hvilken den er skreven, som maa være mellem 1640 og 1677, i hvilket Melleumrum Axel Urne Jørgensen ogsaa har levet, som Side 383 siges at have sendt Forfatteren et Skrift om de Urners Slægt«.

At disse Bemærkninger, især i den udførlige Form, som de har fået i Adelsleksikonnet, indeholder væsentlige Urigtigheder, er det med vor nuværende Viden let at se. Nu kan det ganske vist i Betragtning af det begrænsede Antal Slægtebøger, der stod til Klevenfeldts og Adelsleksikonnets Rådighed, ikke med Billighed bebrejdes dem, at de ikke har kendt Håndskriftets Forfatter; men man forbavses dog over den Løshed i Argumentationen, der på adskillige Punkter præger navnlig Adelsleksikonnets ovennævnte Ræsonnementer. Det er rigtigt nok, at Klevenfeldt med sin Notits: »NB. p. 528 (Nafnet)« sigter til det af Adelsleksikonnet omtalte Navn: »J. Elsabet Ulfeldt«, der er anført på S. 528 under vedkommendes Forældre, men med en anden Hånd end disse. Derimod er det vel mere tvivlsomt, hvad Klevenfeldt egentlig har ment med sin Notits; og hvad Adelsleksikonnets nærmere Udvikling af dette specielle

¹⁾ Jfr. ovfr. S. 33.

²⁾ *Lexicon ov. adel. Familier* I S. XXIV. Det er formentlig det, der anføres i *Museum Klevenfeldianum* (Hafniæ 1777) S. 230 under Nr. 186.

³⁾ I S. XXIV f.

Punkt¹ angår, er der ikke mindste Grund til at antage, at Navnet er skrevet af Elsabet Ulfeldt selv¹). Og endvidere er Adelsleksikonnets Bemærkning om, at den Hånd, der har skrevet Navnet Elsabet Ulfeldt, også har gjort andre Tilføjelser i Håndskriftet under Familien Ulfeldt, formentlig ganske urigtig. Vel bør man være varsom med at fastslå om 2 forskellige Skriftprøver, at de ikke kan være skrevne af samme Hånd, idet et Menneskes Håndskrift jo kan være ret forskellig til forskellige Tider; men i det her foreliggende Tilfælde vil sikkert ingen uhildet Betragter falde på, at de af Adelsleksikonnet omtalte Tilføjelser²) skulde være skrevne med samme Hånd som Navnet »J. Elsabet Ulfeldt«. Og lige så uheldigt er det, når Klevenfeldt i Håndskriftet noterer, at det »er sammenskrevet imellem 1640 til 1677 — ib. pag. 383«, og når Adelsleksikonnet gentager dette. På den anførte Side har Håndskriftet, at »Axell Wrne Jørgensen, som selff beflittede sig paa slegteregegnen, sende mig en schrift om de Wrner slegt«, og Klevenfeldt har her tilføjet i Margenen: »natus 1640, mort. 1677«. Men for det første findes den samme Bemærkning om Axel Urnes Skrift ordret i Rigsarkivets »Sophie-Below«-Håndskrift, så at den kun kan benyttes til at bestemme dettes, og ikke et efter det afskrevet Håndskrifts, Tilblivelsestid; for det andet er Axel Urnes Levetid urigtig angiven, idet han blev begravet i Februar 1653³), og for det tredje vilde der jo slet intet være i Vejen for, at den anførte Bemærkning først var skreven efter Axel Urnes Død. Endnu kan det nævnes, at Klevenfeldt og efter ham Adelsleksikonnet hævder, at Håndskriftet er skrevet i Ribe, idet de henviser til dets S. 385; og dér står virkelig om Biskop Lage Urne, at »her bleff hand wied i Ribe«, så at de på dette Punkt for så vidt er sagesløse. Men efterser man Håndskriftets Kilde, det originale »Sophie-Below«-Håndskrift, har dette på det tilsvarende Sted⁴) kun: »h bleff hand vied i Ribe«, hvor det første h så atter er overstreget. Skriveren af det originale Håndskrift er med andre Ord kommen til at skrive galt, idet han er begyndt på Ordet »hand« et Ord for tidligt; men straks, da han har skrevet det første Bogstav, har han opdaget Fejlen og så atter, om end på en lidt skødesløs Måde, udstreget h'et. Men dette har den senere Afskriver ikke forstået; han har opfattet det overstregede h som »her«, og deraf

¹) Snarere er det måske hendes Fader Jacob Jacobssøn Ulfeldt, der har skrevet Navnet; i alt Fald synes der at være en vis Lighed mellem den Hånd, der har indført Navnet i Slægtbogen, og Jacob Jacobssøn Ulfeldts Hånd, således som denne forekommer i en Indførsel af 1675 i den tidligere omtalte Stambog i Thottske Saml. 8vo 560 Bl. 191 b.

²) Ny kgl. Saml. Fol. 774 S. 510, 521.

³) Jfr. ovfr. S. 33.

⁴) S. 402.

ér så Hypotesen om Ribe som Håndskriftets Tilblivelsessted opstået.

Ny kgl. Saml. Fol. 774 er altså en ikke helt fuldstændig Afskrift af Sophie Belows Slægtbog; men Afskriften er dog, som allerede nævnt, sikkert ikke tagen direkte efter Rigsarkivets Håndskrift. Den indeholder nemlig en hel Del Udvidelser af dettes Tekst, som er skrevne i Flugt med Afskriftens oprindelige Tekst og ikke som senere Tilføjelser. Og vel er mange af disse Udvidelser meget korte; men undertiden kan de dog være på nogle Linier, og i alt Fald findes de i så stort et Antal, at Afskriftens Kilde må antages at være et nu ukendt Håndskrift, hvori disse Udvidelser har fremtrådt som virkelige senere Tilføjelser til den oprindelige Tekst.

Ny kgl. Saml. Fol. 774 har den Mærkelighed, at det indeholder en stor Del Rettelser, som er skrevne med Sophie Belows Søn Henrik Thotts Hånd¹). Oftest er de ganske korte og kun Rettelser af Steder, hvor den af Ny kgl. Saml. Fol. 774's Skriver gengivne Tekst afveg fra Teksten i Rigsarkivets Håndskrift; men undertiden er de også Rettelser af Teksten, hvor den før stemmede med Rigsarkivets Håndskrift. I hvilket Forhold Henrik Thott da har stået til Ny kgl. Saml. Fol. 774, er uklart; måske har han ejet det og på et eller andet Tidspunkt ønsket at konferere det med det nu i Rigsarkivet beroende Håndskrift; men omvendt kunde det måske også tænkes, at han har ejet dette sidste efter Søsteren Birgittes Død og har påtaget sig den Ulejlighed at konferere Ny kgl. Saml. Fol. 774, hvis dette har tilhørt en eller anden af hans Venner, med sit eget Håndskrift.

Foruden Henrik Thotts Hånd kan man også finde andre, yngre Hænder, som har gjort Tilføjelser i Ny kgl. Saml. Fol. 774. Nogle af disse Hænder er det ikke lykkedes at identificere; men en af dem tilhører den ovenfor²) nævnte Anne Trolle, der døde 1723. Hun har gjort ikke få Tilføjelser i Håndskriftet, men har dog næppe ejet det; thi som vi snart skal komme tilbage til, eksisterer der et andet, efter dette afskrevet Håndskrift, som Anne Trolle har ejet, og som for en meget stor Del er skrevet af hende selv, hvad der skulde synes at være et overflødigt Spild af Kræfter, hvis hun i Forvejen ejede et andet Eksemplar af den samme Tekst.

Andre Tilføjelser i Ny kgl. Saml. Fol. 774 er gjorte af den tid-

¹) Hans Hånd i hans yngre År, da han var ansat i Kancelliet, forekommer nogle Steder i Kancelliregistranterne; fra en senere Tid findes den f. Eks. i Indl. til Sjæll. Reg. 1665 Nr. 181. Som Steder i Ny kgl. Saml. Fol. 774, hvor hans Rettelser viser særlig Lighed med Hånden på det sidstnævnte Sted, kan anføres S. 561 og 671.

²) S. 9.

ligere¹⁾ nævnte Anne Helvig Thott, der døde 1741, og hvad hende angår, er der en stærk Sandsynlighed for, at hun har ejet Håndskriftet. Ikke fordi hendes Tilføjelser er særlig talrige; men Håndskriftet er indbundet i et Bind, der er nøjagtig det samme som det, hvori et andet Håndskrift, nemlig Ny kgl. Saml. Fol. 770, er indbundet²⁾, og for dette sidstes Vedkommende kan der formentlig ikke være Tvivl om, at det har været ejet af Anne Helvig Thott. Dels er det hende, der på dets Titelblad har skrevet: »Frue Sophia Brahes sleegtebog«; og dels findes der på to Steder i det Monogrammer, der ganske vist er så kunstfærdig slyngede, at det er vanskeligt at tyde alle de Bogstaver, de er tænkte at skulle indeholde; men i det ene synes at forekomme hendes Mands og mulig hans Faders Forbogstaver, og det andet indeholder i alt Fald Bogstaverne J A H B T D (∴ Jørgen Brahe, Anne Helvig Thotts Datter)³⁾.

Det er tidligere⁴⁾ nævnt, at Karen Brahe i 1705 havde lånt en Slægtebog af Anne Trolle, og om denne lånte Slægtebog siger Karen Brahe, at den var »samlet af fru Sophia Bello og continueret af her Sten Bilde«⁵⁾, en Oplysning, som hun formodentlig skylder en mundtlig Meddelelse fra Anne Trolle. Da Anne Trolles Slægtebog, som vi straks skal se, er afskrevet efter Ny kgl. Saml. Fol. 774, kunde det ligge nær at antage, at Sten Billes Fortsættelse af Sophie Belows Slægtebog netop var enten Ny kgl. Saml. Fol. 774 eller dette Håndskrifts (nu ukendte) umiddelbare Kilde. Noget sikkert kan dog vanskelig siges herom. Hvis Betegnelsen »Hr.« Sten Bille her skal tages bogstavelig, må der menes Hr. Sten Bille Erikssøn († 1672), og hermed vilde det kunne stemme godt, at han var Anne Trolles Svigerfader⁶⁾; men hans Hånd⁷⁾ synes ikke at findes i Ny kgl. Saml. Fol. 774, der netop under Familien Bille har i alt Fald én Tilføjelse, som må antages gjort efter Hr. Sten Billes Død⁸⁾. Og vil man regne med den fjernere liggende Mulighed, at man ikke behøver at tage det så nøje med Titlen »Hr.«, bliver der en hel Række Sten

¹⁾ S. 14.

²⁾ Både Rygtitlernes Typer, Stemplerne på Ryggene og Papiret på Siderne er de samme for de to Bind.

³⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 770 Bl. 146 a, 244 a. — Anne Helvig Thotts Hånd forekommer foruden i de her nævnte 2 Håndskrifter også i Thottske Saml. Fol. 1081 (jfr. her ovfr. S. 13 f.) og i Registret til et Lisbet-Bryske-Håndskrift i Karen Brahes Bibliotek Nr. 1635 (Bl. 539 a og flere Steder).

⁴⁾ S. 9.

⁵⁾ Karen Brahes Bibliotek Nr. 1637, Bladet foran S. 1.

⁶⁾ Danm. Adels Aarbog 1890 S. 81.

⁷⁾ Den forekommer f. Eks. i Danske Kanc. Ark., Pakken: Akter ang. Forstrækn. og Kontribut. 1625—58, Hæftet I. 2 Bl. 16 b.

⁸⁾ Nemlig i Håndskriftets S. 74 om Christian Lavessøn Billes Giftermål, der ifølge Danm. Adels Aarbog 1890 S. 82 fandt Sted 1673.

Bille'r at vælge imellem¹⁾; men det kan heller næppe slås fast, at der er nogen af dem, hvis Hånd forekommer i Håndskriftet. Endelig er der en anden Forklaring på Sten Billes Fortsættelse af Sophie Belows Slægtbog, nemlig at det, hvormed han har »continueret« den, kan være Meddelelser om nogle Familier, som ikke findes i »Sophie-Below«-Håndskriftet og ganske vist nu heller ikke i Ny kgl. Saml. Fol. 774, men som kan have stået i den nu manglende Del af dette sidste Håndskrift, og som findes bagest i Thottske Saml. Fol. 1081, således som vi straks skal få at se.

En Afskrift efter Ny kgl. Saml. Fol. 774 er *T h o t t s k e S a m l. F o l. 1 0 8 1*²⁾; men Slægterne er dog her omstillede i en anden Orden end i det originale »Sophie-Below«-Håndskrift og i Ny kgl. Saml. Fol. 774. Det er Thottske Saml. Fol. 1081, der er omtalt ovenfor³⁾ som det Håndskrift, hvori Anne Trolle⁴⁾ har efterladt et Brevomslag; Håndskriftet har øjensynlig tilhørt hende, og hun har egenhændig skrevet meget store Dele af det og Tilføjelser i dets andre Dele. Bl. a. har hun i Håndskriftet⁵⁾ indført et Register til det og betegnet dette som »Register paa de slegter, sl. frue Sophia Belou hafver sammensancket«. Det fremgår heraf, at hun godt har vidst Besked om Slægtbogens Oprindelse, hvad der da også måtte antages allerede efter de tidligere nævnte Oplysninger, som Karen Brahe giver om Anne Trolles Slægtbog, da hun låner den. Men endvidere har Anne Trolle på forskellige Steder i sit Håndskrift⁶⁾ indført lange versificerede Fremstillinger, der tilsammen udgør hele det tidligere⁷⁾ nævnte Skrift »De Billers, Jenses Sønners, 16 Aner«. Og endelig har hun bag efter det nysnævnte Register egenhændig meddelt Oplysninger om Slægterne Rotfeld, Rani og Holck, der ikke findes i Rigsarkivets »Sophie-Below«-Håndskrift og nu heller ikke i Ny kgl. Saml. Fol. 774, men måske tidligere fandtes på det sidst-

¹⁾ Nemlig Sten Bille Henrikssøn, † 1671 (Danm. Adels Aarbog 1890 S. 77), Sten Bille Holgerssøn, † senest 1660 (sstds. S. 78), dennes Sønesøn af samme Navn (sstds. S. 79), Sten Bille Hanssøn (sstds. S. 89) og den 1679 adlede Sten Anderssøn Bille (sstds. S. 98).

²⁾ Dette fremgår af, at Steder, der i Ny kgl. Saml. Fol. 774 fremtræder som senere Tilføjelser (således S. 70, 510, 521), i Thottske Saml. Fol. 1081 er skrevne med den oprindelige Hånd (henholdsvis S. 158, 281, 286).

³⁾ S. 9.

⁴⁾ Om Anne Trolles genealogiske Interesse vidner ikke blot dette Håndskrift og hendes nylig nævnte Tilføjelser i Ny kgl. Saml. Fol. 774, men også mange Tilføjelser, som hun har gjort i Thottske Saml. Fol. 1085 (jfr. ovfr. S. 24) og i den ledreborgske Håndskriftsamling Fol. 418 samt et Par Ord, som hun har tilføjet i et Lisbet-Bryske-Brudstykke i Additamenta Fol. 154, Stykke III (Bl. 7 a). Og ligeledes kan man finde citeret Fru Anne Trolles Våbenbog, se her nedfr. S. 45.

⁵⁾ Bl. 510 a.

⁶⁾ S. 31 f., 97—100; Blade mellem S. 166 og 167; S. 262, 442.

⁷⁾ S. 35.

nævnte Sted og, som nylig nævnt, måske repræsenterer den Fortsættelse, som Hr. Sten Bille skal have givet Sophie Belows Slægtbog. Thottske Saml. Fol. 1081 blev, som tidligere¹⁾ omtalt, i 1705 af Anne Trolle lånt ud til Karen Brahe; både Karen Brahe og hendes Svigerinde Anne Helvig Thott har, som ovenfor nævnt, gjort nogle Bemærkninger i det, men det er derefter kommet tilbage til Anne Trolle.

Efter Thottske Saml. Fol. 1081 er afskrevet N y k g l. S a m l. F o l. 7 7 7²⁾, der dog ikke er helt fuldstændig i Slutningen, men til Gengæld har fået en Del senere Tilføjelser med en Hånd, som det ikke er lykkedes at identificere.

Endvidere må det være Thottske Saml. Fol. 1081, der er benyttet i et Håndskrift, som er blevet betegnet »L u c o p p i d a n s S l æ g t e b o g«³⁾. Dette Håndskrift er skrevet med Samleren Peder Jenssøn Lucoppidans Hånd, om end det senere har fået en Del Tilføjelser af Personalhistorikeren Bogholder Michael Michelsen († 1742); men det er ikke én Slægtbog, idet det indeholder Uddrag og Afskrifter af flere forskellige Kilder af personalhistorisk Art (Slægtbøger og Våbenbøger m. m.), som er indførte efter hinanden i Håndskriftet. Dets Begyndelse (S. 1—386) udgøres af en Tekst af »Sophie-Below«-Slægtbogen, som Lucoppidan dog på sine Steder har forkortet stærkt, ligesom han i ringe Grad har ændret Slægternes indbyrdes Rækkefølge og undertiden behandler sin Kilde noget friere, idet han indskyder Oplysninger andensteds fra. Denne hans Kilde er, som nævnt, Thottske Saml. Fol. 1081, af hvis senere Tilføjelser med Anne Trolles Hånd han medtager mange, men ikke dem alle, idet de utvivlsomt til Dels først er gjorte efter hans Benyttelse af Håndskriftet. Overhovedet har Lucoppidan øjensynlig stået i ret nær Forbindelse med Anne Trolle; i sin »Slægtbog« meddeler han udførlige Uddrag af »Fru Anne Trolles Waabenbog«⁴⁾ og ligeledes af Fru Ide Grubbes Slægtbog, i hvis første Bind Anne Trolle har gjort mange Tilføjelser⁵⁾; og endvidere er der be-

¹⁾ S. 9, 13 f.

²⁾ At Forholdet er dette, fremgår af, at Ny kgl. Saml. Fol. 777 S. 390 og 391 har Henvisninger til henholdsvis S. 339 og 338. Thi disse Henvisninger passer slet ikke dér i Håndskriftet, men derimod til Thottske Saml. Fol. 1081, hvor de da også findes, henholdsvis på S. 338 og 339; men dér er de fremkomne ved Rettelser af andre Tal, der forekommer i det originale »Sophie-Below«-Håndskrift og i Ny kgl. Saml. Fol. 774. — Og at Ny kgl. Saml. Fol. 777 ikke kan være afskrevet efter det Karen-Brahe-Håndskrift, som vi straks kommer tilbage til, fremgår bl. a. af, at Ny kgl. Saml. Fol. 777 medtager, men Karen-Brahe-Håndskriftet udelader, de Vers af Billeslægtens Rimkrønike, der findes i Thottske Saml. Fol. 1081.

³⁾ Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 45 a—b (2 Bind, fortløbende paginerede).

⁴⁾ Hans Håndskrift S. 491—563. Er denne Våbenbog bevaret?

⁵⁾ Hans Håndskrift S. 423 ff. Jfr. ovfr. S. 11, 44 Note 4.

varet et Ark, på hvilket Lucoppidan retter en Række personalhistoriske Spørgsmål til en unavngiven ‚højædel Frue‘, der viser sig at være Anne Trolle, idet Svarene er skrevne med hendes Hånd¹⁾.

Thottske Saml. Fol. 1081 blev jo imidlertid i 1705 af Anne Trolle udlånt til Karen Brahe, og denne sidste lod tage en Afskrift deraf, som nu findes i Karen Brahes Bibliotek Nr. 1637; det er denne Afskrift, der, som ovenfor anført, omtaler Sophie Belows Slægtbog som »continueret« af Hr. Sten Bille. I øvrigt kan det nævnes, at Afskriften ikke blot, som det ligger i Sagens Natur, udelader de Tilføjelser, der er gjorte i Anne Trolles Slægtbog efter 1705, men også udelader de Vers, som denne har af Billeslægts Rimkrønike. Til Gengæld har Afskriften mange Tilføjelser, dels med Karen Brahes egen Hånd (og disse er i alt Fald foretagne endnu 1720²⁾) og dels med en anden, omtrent samtidig Hånd, hvis Tilføjelser dog er fortsatte i det mindste til 1740³⁾, altså efter Karen Brahes i 1736 indtrufne Død.

En Afskrift efter Karen Brahes Bibliotek Nr. 1637 (med dette Håndskrifts senere Tilføjelser helt ned til 1740) er Uldallske Saml. Fol. 199, der ligesom sin Kilde betegner Anne Trolles Slægtbog som »samlet af frue Sophia Bello og continueret af herr Steen Bilde«. Navnet »Bello« er imidlertid blevet misforstået ikke blot i Håndskriftets Rygtitel, men også på et af dets senere Ejer, Generalfiskal Uldall, skrevet Titelblad; på begge disse Steder kaldes Håndskriftet »Sophie Billes« Slægtbog, og under det samme urigtige Navn er det derfor blevet indført i det kongelige Biblioteks Håndskriftkatalog.

Endvidere er Afskriften i Karen Brahes Bibliotek Nr. 1637 bleven benyttet i et andet Håndskrift, nemlig det tidligere⁴⁾ omtalte Ny kgl. Saml. Fol. 770. Dette Håndskrift er for sin ganske overvejende Del en Afskrift af Tale Ulfstands Slægtbog⁵⁾; det er imidlertid nu defekt i sin Begyndelse, idet dets første Blad bærer Tallet 106, og Overensstemmelsen med Tale Ulfstands Slægtbog begynder først på Bl. 124 a, et langt Stykke inde i Familien Brahe⁶⁾. Hvad der findes på de foregående Blade, er kun en Del af en »Sophie-Below«-Tekst, omfattende den svenske Kongeslægt og noget af Slægten Brahe. At den benyttede »Sophie-Below«-Tekst må have været en af de yngre, ses af, at Håndskriftet⁷⁾ nævner

¹⁾ Ny kgl. Saml. 4to 1977. Jfr. Lyskander, Billeslægts Rimkrønike udg. af Rørdam S. XI (hvor Rørdam dog ikke kender Anne Trolles Hånd).

²⁾ Håndskriftets S. 210.

³⁾ Sstds. S. 152.

⁴⁾ S. 43.

⁵⁾ I Thottske Saml. Fol. 1077.

⁶⁾ Svarende til Thottske Saml. Fol. 1077 Bl. 143 b.

⁷⁾ Bl. 117 b.

Jørgen Brahe, der døde 1716¹⁾, som død; og at den benyttede Tekst har været netop Karen Brahes Biblioteks Nr. 1637, fremgår bl. a. af, at Ny kgl. Saml. Fol. 770 Bl. 123 b har en Henvisning til »hr. Steen Bildis slegtebog pag. 397«, en Henvisning, der passer til Karen-Brahe-Håndskriftets S. 397 og kun til dette. Som tidligere²⁾ omtalt, har Ny kgl. Saml. Fol. 770 utvivlsomt tilhørt Anne Helvig Thott, der var gift med den nysnævnte Jørgen Brahe; og dette forklarer da, at Håndskriftet, da det var blevet defekt og i denne sin defekte Tilstand begyndte midt i Familien Brahe, er søgt suppleret, og tillige at man har nøjedes med at udføre Suppleringen på den anførte Måde.

Alle de hidtil omtalte Afskrifter efter »Sophie-Below«-Slægtbogen går tilbage til en Redaktion, der ikke har haft Jens Rosenkrantz's mange Tilføjelser. Men også således, som Slægtbogen forelå, efter at den havde fået disse Tilføjelser, er den bleven benyttet af andre. Karen Brahes Bibliotek Nr. 1638 er et stærkt forkortet Uddrag af »Sophie-Below«-Slægtbogen, hvori dog er medtaget både Begyndelsen af Birgitte Thotts Fortale og ikke få af Jens Rosenkrantz's Tilføjelser. Hvem der har affattet Uddraget eller ladet det affatte, kan næppe afgøres. Den ovenfor³⁾ nævnte Personalhistoriker Ludvig Pontoppidan, der, som tidligere omtalt, har haft det originale »Sophie-Below«-Håndskrift til Låns, har ganske vist i Uddraget umiddelbart efter, hvad det meddeler af Birgitte Thotts Fortale, egenhændig anført, at det er foretaget efter Sophie Belows af Anne Thott fortsatte Slægtbog. Men det synes betænkeligt deraf at slutte, at det skulde være Ludvig Pontoppidan, der har ladet Uddraget foretage; thi et selvstændigere Arbejde som at affatte et Udtog vilde en personalhistorisk interesseret Mand vel næppe overlade til en anden, da han jo derved ingen Garanti vilde have for at få medtaget netop det, som interesserede *ham*. Men i ethvert Fald har Ludvig Pontoppidan senere ejet det Håndskrift, hvori Uddraget findes; dette siges af Frederik Rostgaard, der på dets første Blad har noteret, at han har købt det på Pontoppidans Auktion. Og derunder har atter Karen Brahe skrevet, at hun har købt det på Frederik Rostgaards Auktion⁴⁾.

Efter Karen-Brahe-Håndskriftet Nr. 1638 er atter afskrevet

¹⁾ Danm. Adels Aarbog 1888 S. 107.

²⁾ S. 43.

³⁾ S. 37.

⁴⁾ I Kataloget over denne sidste i 1726 afholdte Auktion vil man da også finde Håndskriftet anført (Bibliotheca Rostgardiana, Hafniæ (uden Aar), S. 540 under Nr. 950).

Thottske Saml. Fol. 1080¹⁾, der S. 113, under Familien Gersdorff, har fået en Del senere Tilføjelser med en anden Hånd. En anden Afskrift efter Karen-Brahe-Håndskriftet Nr. 1638 er Thottske Saml. 4to 1873, hvis Afskrivning ifølge en Notits ved Håndskriftets Slutning må antages at være afsluttet i 1726 og foretaget af eller for en »E. J. J.« Disse Forbogstaver kunde lede Tanken hen på den senere bekendte Samler Erik Johan Jessen(-Schardebøll); men han var rigtignok dengang ganske ung og opholdt sig måske ikke engang da i det egentlige Danmark, ligesom Hånden i det Thottske Håndskrift gør Indtryk af at være en helt anden end Jessens, således som denne ser ud i hans ældre Alder.

For Oversigtens Skyld skal her endnu hidsættes en Stam-tavle over de ovenfor omtalte Håndskrifter af Sophie Belows Slægtebog:

Birgitte Thotts Redaktion for Jens Rosenkrantz's Tilføjelser.			
X			
Ny kgl. Saml. Fol. 774.			
Thottske Saml. Fol. 1081.			
Ny kgl. Saml. Fol. 777.	»Lucoppidans Slægtebog.«	Karen Brahes Bibl. 1637.	
Uldallske Saml. Fol. 199.			
Ny kgl. Saml. Fol. 770, Begyndelsen.		Thottske Saml. Fol. 1080.	Thottske Saml. 4to 1873.

Til Slutning meddeles nedenfor en Fortegnelse over samtlige ovenfor nævnte Håndskrifter med Angivelse af de Sider, hvor de omtales:

Rigsarkivet:

Gen.-her. Selsk., Gener. Fol. 41: S. 22.

do. Fol. 42: S. 22.

do. Fol. 45 a-b: S. 45, 48.

do. Fol. 48 (»Jytte Gyldenstjerne«s Våben- og Slægtebog): S. 10, 14—21, 27.

do. Fol. 73: S. 3—6.

¹⁾ Dette Håndskrift har tilhørt den 1764 afdøde Wilhelm August v. d. Osten, Direktør for Finanserne og for Øresunds Toldkammer (Bibliotheca Ostiana, Hafniæ (uden Aar o: 1764) S. 338 under Nr. 95).

Gen.-her. Selsk., Gener. 4to 20: S. 6.
 Klevenfeldt, »Collect. geneal. Dan.«: S. 28, 32.
 Sophie Belows Slægtetog: S. 5, 10 f., 25 f., 28—39, 41 f., 45, 48.

Det kongelige Bibliotek:

Gl. kgl. Saml. Fol. 1085: S. 22.
 Thottske Saml. Fol. 1072: S. 21, 37.
 do. Fol. 1077: S. (7,) 8 f., 12 f., 46.
 do. Fol. 1078: S. 27.
 do. Fol. 1079: S. 3—6.
 do. Fol. 1080: S. 48.
 do. Fol. 1081: S. 9, 12 f., 43—46, 48.
 do. Fol. 1082: S. 23.
 do. Fol. 1083: S. 22.
 do. Fol. 1085: S. 22, 24, 44.
 do. Fol. 1101: S. 27.
 do. Fol. 1104: S. 15.
 do. Fol. 1105: S. 12.
 do. Fol. 110(6—)7: S. 24.
 do. 4to 1870: S. 27.
 do. 4to 1871: S. 6, 15 f.
 do. 4to 1873: S. 48.
 do. 4to 1891: S. 27 f.
 do. 4to 1893: S. 9.
 do. 4to 1894: S. 27 f.
 do. 8vo 560: S. 4, 8, 10, 14, 28, 32, 41.
 Ny kgl. Saml. Fol. 770: S. 43, 46 ff.
 do. Fol. 771: S. 21 f.
 do. Fol. 771 f: S. 3, 10, 26.
 do. Fol. 772: S. 3—6.
 do. Fol. 774: S. 22 f., 39—45, 48.
 do. Fol. 774 b: S. 27.
 do. Fol. 777: S. 45, 48.
 do. Fol. 777 d: S. 28.
 do. 4to 1281: S. 28.
 do. 4to 1977: S. 46.
 Uldallske Saml. Fol. 199: S. 23, 46, 48.
 do. Fol. 200: S. 6.
 Kallske Saml. Fol. 124: S. 14 f., 17 f.
 do. Fol. 125: S. 10, 12, 14, 18, 20, 27.

Universitetsbiblioteket:

Rostgaardske Saml. Fol. 25 II: S. 26 ff.
 do. Fol. 26 I: S. 28.
 Additamenta Fol. 154: S. 22, 44.

Ledreborgske Håndskriftsamling:

Fol. 418: S. 11, 13, 44 f.
 Fol. 419: S. 11, 13.
 Fol. 420: S. 11, 13.
 Fol. 424: S. 11.

Karen Brahes Bibliotek:

- Nr. 1072: S. 18.
- Nr. 1635: S. 21, 27, 43.
- Nr. 1636: S. 22.
- Nr. 1637: S. 9, 43, 45—48.
- Nr. 1638: S. 47 f.

Biblioteket på Hvedholm:

- »Lisbet Bryskes Våbenbog«: S. 22.

Landsarkivet i Lund:

- Danska geneal. m. m. 2: S. 5, 34.
- do. 3: S. 3 f.
- do. 4: S. 17 f., 26, 28, 34.
- do. 6: S. 15 f.
- do. 8: S. 21 f.

Universitetsbiblioteket i Lund:

- Sophie Brahes Slægtbog: S. 11 ff., 17, 26 f., 34 f:
-